

Съфинансирано от
Европейския съюз

ПРОГРАМА
„ОКОЛНА СРЕДА“ 2021 – 2027 г.

ПЛАН ЗА РАЗВИТИЕ ЗООПАРК ШУМЕН

Гр. Шумен, Юни 2025г.

----- www.eufunds.bg -----

Проект „Техническа помощ за инвестиции в Зоопарк Шумен“ е финансиран по Програма „Околна среда“ 2021-2027 г., съфинансирана от Европейския фонд за регионално развитие на ЕС

Документът е разработен в изпълнение на Договор за възлагане № е-ЗОП 2023-0083-02/07.05.2025г. с предмет „Изготвяне на стратегически документи и техническо задание за изготвяне на технически инвестиционен проект за рехабилитация и модернизация на зоологическа градина „Зоопарк „Кьошките““ по процедура за директно предоставяне на безвъзмездна финансова помощ „Техническа помощ за инвестиции в зоологически градини“ по Програма „Околна среда“ 2021-2027 г.“

Ръководител на екипа: *Мариела Начева - Гаврилова*

Автори: *проф. Радослав Михайлов*
Росица Димитрова
арх. Деница Душкова
Мариела Начева – Гаврилова
Кристиан Атанасов
адв. Десислава Спасова

Изпълнител: *„ЕКОТИЙМ“ ООД*

Възложител: *Община Шумен*

1. РЕЗЮМЕ

Настоящият План за развитие има за цел да посочи бъдещите действия, които трябва да бъдат направени за период от 10 години, за да може Зоопарк Шумен да придобие роля и визия, отговарящи на съвременните изисквания в зоопарковата дейност и той да бъде една от най-добрите зоологически градини в България, каквато подхожда на един от най-младите зоопаркове в страната ни.

Статистика на World Association of Zoos and Aquariums (WAZA) от 2015г. информира, че в света има над 1300 зоопарка, множество зоокътове и стотици частни колекции. Те са строени през различни периоди, имат различни цели и площ. В тях посетителите имат възможността да видят някои от най-интересните животни на земята в среда близка до естествената им (Михайлов, 2022). В Европа и по целия свят зоопарковете са се превърнали в места, където хората освен да наблюдават, могат и да общуват с някои диви животни. Това носи позитивни емоционални изживявания за посетителите и променя положително отношението им към животните и средата в която живеят.

В наши дни най-важната задача на зоопарковете е не само да представят пред посетителите различни видове диви животни, но и да ги информират за ролята им в екосистемите, като по този начин подпомагат тяхното опазване в Природата. За да се постигне това зоопарковете трябва непрекъснато да еволюират, да се развиват и да се превърнат в Природозащитни Центрове.

Може да се каже, че за всеки един зоопарк големината на колекцията му няма да е от голямо значение, ако животните в нея не са представени в подходяща естествена среда. Екипът на зоопарк Шумен ще работи, за да разшири многообразието на видове в колекцията си, но преди всичко стремежът ще е да се фокусира в отглеждането на някои консервационно значими видове. За да стане това възможно, е необходимо да има изградени съоръжения за тези видове, в които им е осигурена оптимална среда за отглеждане и развитие.

Зоопарк Шумен ще се възползва от доброто си месторазположение в паркова среда, богата с дървесни и храстови видове. Дървесната и храстова растителност на територията на парк „Кьошките“, част от който е зоопарка, ще предоставят шанс за по голямо биологично разнообразие и постигане на оптимални условия за животните в среда близка до естествената им. Постигането на тези цели ще отправи силни

Природозащитни послания към посетителите, а от представянето на експозицията посетителите ще изразят оценката си.

Настоящият План за развитие на Зоопарк Шумен се фокусира върху ключови елементи, които Зоопарк Шумен трябва да постигне, за да бъде добре представен не само пред посетителите, а и пред партньори извън страната, с които да може да работи занапред.

Една от целите в плана е постигане на членство в Европейската асоциация на зоопарковете и аквариумите (EAZA). Трябва да се има предвид, че EAZA е с високи изисквания за членство и не всички кандидати биват одобрени. Надяваме се, че изпълнението на този план ще насочи Зоопарк Шумен по пътя за членство в БАЗА и EAZA, което ще предостави нови възможности в неговата дейност.

Необходимо е да се извършат дейности по обновяване и модернизиране на съоръженията и инфраструктурата на зоопарка, за да се превърне той в желан обект за посещение, като се използват съвременни концепции и технологии.

2. ВЪВЕДЕНИЕ

2.1. Основание за разработване на плана

Планът за развитие на зоопарк Шумен е разработен във връзка с обявена процедура за финансиране на общински зоологически градини BG16FFPR002-3.007 „Техническа помощ за инвестиции в зоологически градини“ по Приоритет 3 „Биологично разнообразие“, Специфична цел RSO 2.7 „Подобряване на защитата и опазването на природата, биологичното разнообразие и екологосъобразната инфраструктура, включително в градските райони, и намаляване на всички форми на замърсяване“, финансирана от Програма „Околна среда“ 2021 – 2027г. (ПОС 2021-2027г.).

На 23.04.2024 Община Шумен сключи договор за Безвъзмездна Финансова Помощ (БФП) по процедура „Техническа помощ за инвестиции в зоологическа градина Зоопарк „Кьошките“, който се осъществява с финансовата подкрепа на Програма "Околна среда" 2021-2027, Процедура BG16FFPR002-3.007 Техническа помощ за инвестиции в зоологически градини, Административен договор № BG16FFPR002-3.007-0008-C01. Стойността на проекта е 196 992,00 лева.

Общата цел на проекта е да се изготвят необходимите планови документи за функционирането и развитието на зоологическата градина в гр. Шумен.

Проектът си поставя две специфични цели:

1. Специфична цел 1: Да се осигури възможност за развитие на зоологическата градина, по начин съответстващ на изискванията на Европейската и национална нормативна уредба, свързана с отглеждане на видове ex-situ, както и на съвременните концепции, модели и добри практики за зоопаркове, фокусирани върху консервационната им роля, така че да се допринесе за постигане на целите и на Директива 92/43/ЕИО на Съвета от 21 май 1992 година за опазване на естествените местообитания и на дивата флора и фауна;

2. Специфична цел 2: Да се създадат необходимите предпоставки за привличане на инвестиции в зоологическата градина в гр. Шумен (Община Шумен).

2.2. Мисия

СЪПРИЧАСТНОСТ И АНГАЖИРАНОСТ НА ОБЩЕСТВЕННОСТТА ЗА ОПАЗВАНЕ НА МНОГООБРАЗИЕТО ОТ ДИВИ ВИДОВЕ В ПРИРОДАТА.

2.3. Визия

ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ПОЗИТИВНО ЕМОЦИОНАЛНО ПРЕЖИВЯВАНЕ У ПОСЕТИТЕЛИТЕ И ЧУВСТВО, ЧЕ ТЕ СА ЧАСТ ОТ РАЗНООБРАЗНАТА ДИВА ПЛАНЕТА.

2.4. Цели

Концепцията за зоологическата градина съществува от стотици години, но съвременната зоологическа градина е много различна от това, което е била преди. Съвременната зоологическа градина има отговорност и важна роля в опазването на околната среда, образованието и научните изследвания. В световен мащаб съвременната зоологическа градина може да бъде подкрепена като член на акредитирана зоологическа асоциация, която може да предостави насоки и стандарти за най-добри практики. Тези стандарти също трябва да бъдат подкрепени от национална регулаторна рамка и законодателство.

Опазването на видовете може да бъде извършвано независимо дали самостоятелно от зоологическата градина или съвместно с други зоологически градини или организации за опазване на околната среда. То може да бъде локално,

----- www.eufunds.bg -----

за местни видове, или международно и може да се извършва на място или извън него. Научните изследвания, извършвани от зоологически градини, подпомагат ефективните програми за опазване и образование, като същевременно осигуряват добри стандарти за благосъстояние на животните. Всеки в зоологическата градина може да извършва научни изследвания, които да допринасят за различните цели на зоологическата градина. В световен мащаб милиони хора посещават зоологически градини и аквариуми ежегодно и тези обекти имат отговорност да образуват и вдъхновяват посетителите ефективно, като предоставят съвременни и високи стандарти за благосъстояние на животните.

Съвместните програми за развъждане, подобрите образователни материали и популяризирането на активната работа, която вашата зоологическа градина може да извършва за опазването на животните и благосъстоянието на животните в плен, са много важни. Персоналът, който се грижи за животните в съвременните зоологически градини, може значително да допринесе за успеха на зоологическата градина, като осигурява отлични стандарти за грижа и обогатяващи среди за своите животни, което ще предостави положителни преживявания за благосъстоянието им и ще стимулира посетителите да се ангажират и опознаят животните.

Основните цели, които си поставя Зоопарк Шумен с разработването и приемането на настоящия План са както следва:

- ❖ Засилване ролята на Зоопарк Шумен в опазване на видовете;
- ❖ Участие в размножителни програми за застрашени видове от местната и световната фауна;
- ❖ Използване на нови техники при представяне на експозицията пред посетителите;
- ❖ Постигане на удоволствие у посетителите и повишаване нивото им на познание във връзка с опазване на биологичното разнообразие;
- ❖ Постигане на удовлетвореност у посетителите през всички сезони;
- ❖ Членство на Зоопарк Шумен в дейността на *Българската асоциация за зоопаркове и аквариуми*;
- ❖ Постигане на стандарти, позволяващи членство в *Европейската асоциация за зоопаркове и аквариуми (EAZA)* и създаване на ефективни партньорства.

За изпълнение на поставените цели до 2035 Зоопарк Шумен си поставя за изпълнение следните **задачи**:

- Препроектиране и изграждане на елементи от съществуващите съоръжения с оптимални условия за животните, които дават възможност те да бъдат най-добре представени пред посетителите в среда, възможно най-близка до естествената, целогодишно, с използване и прилагане на съвременни техники и практики.
- Подобряване визията на съоръженията.
- Набавяне на видове в експозицията с висока консервационна стойност.
- Използване на добри практики в грижата за животните.
- Постигане на качество на обслужване на посетители с предлагане на качествен продукт – добре изглеждаща експозиция в паркова среда, повишаваща рекреацията на средата.
- Информационно-образователна дейност за посетителите и работещите в зоопарка.
- Качествено ветеринарно обслужване и грижа за животните.
- Активна и ползотворна комуникация с други зоопаркове в страната чужбина.

3. ПРАВНА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА

3.1. Международно законодателство

Конвенция за опазване на дивата европейска флора и фауна и природните местообитания (Бернска конвенция), ратифицирана от Великото народно събрание с решение, прието на 25.01.1991г. - ДВ, бр.13 от 1991г., в сила за Република България от 01.05.1991г. Целите на конвенцията са опазване на дивата флора и фауна на Европа и техните естествени местообитания, включително уязвими и мигриращи видове. Договорът също така отчита въздействието, което други политики могат да имат върху природните наследства и признава присъщата стойност на дивата флора и фауна, която трябва да бъде запазена и предадени на бъдещите поколения (МОСВ, EUR-Lex).

Конвенция за биологичното разнообразие, ратифицирана на 29.02.1996г., в сила за Република България от 16.07.1996г., обн. ДВ, бр.19/1999г. Целите на конвенцията са опазване на биологичното разнообразие, устойчиво използване на неговите компоненти и справедлива подялба на ползите от генетичните ресурси, включително и на достъпа до генетични ресурси и трансфер на технологии, като се взема предвид правото върху тези ресурси и технологии и съответното финансиране (МОСВ).

Конвенция по международната търговия със застрашени видове от дивата фауна и флора (CITES), ратифицирана с Решение на Великото народно събрание от 12.12.1990г. - ДВ, бр.103 от 1990г. В сила за Република България от 16.04.1991г. Обн., ДВ, бр.6 от 21.01.1992г. Целите на конвенцията са да регулира международната търговия с диви видове, така че тя да не застрашава тяхното оцеляване в дивата природа (МОСВ).

3.2. Законодателство на Европейския Съюз

ДИРЕКТИВА № 1999/22/ЕС НА СЪВЕТА относно държането на диви животни в зоологически градини. Целите на директивата са да защитава дивата фауна и да съхранява биологичното разнообразие, като предвижда приемането на мерки от държавите-членки за лицензирането и инспекцията на зоологическите градини, като по този начин укрепва тяхната роля в съхраняването на биологичното разнообразие. За тази цел директивата въвежда редица изисквания, които следва зоологическите градини да изпълняват и които следва да бъдат въведени в националното законодателство на страните-членки (МОСВ).

ДИРЕКТИВА 2009/147/ЕО НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА относно опазването на дивите птици. Директивата се отнася до опазването на всички видове естествено живеещи в диво състояние птици на европейската територия на държавите-членки, за които се прилага Договорът. Тя има за цел защитата, управлението и регулирането на видовете птици и урежда тяхното използване. Държавите-членки вземат всички мерки, необходими за поддържане или адаптиране на популациите на всички видове птици, на ниво, което отговаря на

екологичните, научните и културните изисквания, като се отчитат икономическите и рекреационните изисквания (МОСВ).

ДИРЕКТИВА НА СЪВЕТА НА ЕВРОПА № 92/43/ЕИО за опазване на Природните местообитания и на дивата флора и фауна. Целта на директивата е да допринесе за осигуряване биологичното разнообразие чрез запазване на естествените местообитания, както и на дивата флора и фауна върху европейската територия на държавите-членки, за които е валиден Договорът. Мерките, взети в изпълнение на директивата, имат за цел да запазят или възстановят благоприятното състояние на запазване на естествените местообитания и видовете диви животни и растения от интерес за Общността. Предприетите мерки следва да вземат под внимание икономическите, социалните и културните изисквания, както и регионалните и местните особености (МОСВ).

РЕГЛАМЕНТ (ЕО) № 338/97 на СЪВЕТА от 9 декември 1996 относно защитата на видовете от дивата флора и фауна чрез регулиране на търговията с тях. Предмет на регламента е защитата на видовете от дивата флора и фауна и гарантирането на тяхното опазване чрез регулиране на търговията с тях и се прилага в съответствие с целите, принципите и разпоредбите на CITES. За по-добро разбиране и прилагане на регламента той се допълва от следните нормативни документи (МОСВ):

- РЕГЛАМЕНТ № 865/2006 на КОМИСИЯТА от 4 Май 2006 установяващ подробни правила за прилагане на Регламент № 338/97.
- РЕГЛАМЕНТ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ (ЕС) № 792/2012 на КОМИСИЯТА от 23 август 2012 за определяне на правила във връзка с формата на разрешителните, сертификатите и другите документи, предвидени в Регламент (ЕО) № 338/97 и за изменение на Регламент (ЕО) № 865/2006 на Комисията.
- РЕГЛАМЕНТИ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ (ЕС) НА КОМИСИЯТА относно забрана за въвеждането в Съюза на екземпляри от някои видове от дивата флора и фауна в съответствие с Регламент (ЕО) № 338/97.
- РЕГЛАМЕНТ (ЕС) № 1143/2014 на ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ и на СЪВЕТА от 22 октомври 2014 година относно предотвратяването и управлението на въвеждането и разпространението на инвазивни чужди видове. С този

регламент се определят правила за предотвратяване, намаляване и смекчаване на неблагоприятното въздействие върху биологичното разнообразие от въвеждането и разпространението - както преднамерено, така и непреднамерено, на инвазивни чужди видове върху биологичното разнообразие в рамките на Съюза. За прилагане и определяне на видовете, за които се прилага регламента са приети и следните нормативни документи (МОСВ):

- РЕГЛАМЕНТ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ (ЕС) 2016/145 на КОМИСИЯТА от 4 февруари 2016 година за приемане на формата на документа, който служи като доказателство за наличието на разрешително, издадено от компетентните органи на държавите членки, с което се позволява на учрежденията да извършват определени дейности с инвазивните чужди видове, които засягат Съюза, в съответствие с РЕГЛАМЕНТ (ЕС) № 1143/2014.
- РЕГЛАМЕНТ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ (ЕС) 2016/1141 на КОМИСИЯТА от 13 юли 2016 година за приемане на списък на инвазивните чужди видове, които засягат Съюза, в съответствие с Регламент (ЕС) № 1143/2014.

Чрез Директивите и регламентите се въвежда и прилагат международното законодателство на територията на Европейския съюз, като често те въвеждат по-стриктни правила, отколкото изискват международните договори. Докато директивите се въвеждат в националното законодателство, то Регламентите са пряко приложими за територията на държавите членки на Съюза.

3.3. Национално законодателство

Националното законодателство въвежда както Директивите на Европейския съюз, така и специфични за всяка една държава-членка изисквания, които не могат да бъдат въведени чрез Регламентите, свързани главно с определяне на административните органи, които ги прилагат и връзките между тях.

Закон за биологичното разнообразие (ЗБР)

Законът за биологичното разнообразие е специален закон, чиято основна цел е опазване на биологичното разнообразие. Законът (чл.60) въвежда изискванията на

Директива 1999/22/ЕС относно зоологическите градини, включително изискването за лицензиране. За да работят с посетители зоологическите градини следва да получат лиценз, който удостоверява тяхната годност да отглеждат диви животни. Съгласно разпоредбите на закона в рамките на своите задължения зоологическите градини следва да:

- документират екземплярите, както и техния произход;
- етикетират и маркират екземплярите, когато това е възможно;
- събират и поддържат информация по определени показатели за състоянието на колекциите, както и за технологиите и техниките за тяхното отглеждане и поддържане;
- организират или участват в научни и други изследвания от значение за опазване и отглеждане на видовете, включително такива, свързани с повторното въвеждане в природата на диви видове;
- предоставят размножителни материали от застрашени видове за възстановяване или повторно въвеждане в природата;
- предоставят при договаряне размножителни материали от застрашени видове за ферми за отглеждане на животни;
- обменят информация с други институции с подобно предназначение и цели;
- осигуряват обществен достъп до колекциите, информация за обществеността, свързана с видовете от колекциите, техните естествени местообитания и опазване на биологичното разнообразие;
- провеждат образователна и възпитателна дейност;
- подават необходимата информация за попълване и поддържане на съответните регистри в Министерство на околната среда и водите;
- настаняват животните при условия, които удовлетворяват техните биологични изисквания и изискванията за запазването и размножаването им;
- осигуряват подходяща за отделните видове обстановка в местата, където те са затворени;
- поддържат високо ниво на превантивни и лечебни ветеринарни грижи и хранене при отглеждането и развъждането на животните;

- предприемат необходимите мерки за предотвратяване бягството на животни, за да бъдат избегнати възможни екологични заплахи за местните видове (МОСВ).

Закон за ветеринарномедицинската дейност (ЗВМД):

Този закон урежда обществените отношения, свързани с осъществяването, управлението и контрола на ветеринарномедицинската дейност, и въвежда принципите на ветеринарното законодателство на Европейския съюз и Световната организация за здравеопазване на животните (СОЗЖ). Законът въвежда задължение за регистрация на обектите, в които се отглеждат диви животни, включително на зоологическите градини, като те са длъжни да осигурят условия за спазване на правилата за защита и хуманно отношение към животните (МЗХ).

Закон за защита на животните (ЗЗЖ)

Законът урежда защитата на животните и механизмите за нейното осъществяване. Защитата на животните се изразява в опазване на техния живот, здраве и добро състояние, предпазването им от нехуманно, жестоко и особено жестоко отношение, осигуряване на подходящи грижи и условия за живот, съобразени с техните физиологични и поведенчески особености. Законът няма пряко отношение към регулирането на дейността на зоологическите градини, но ги посочва като места, в които могат да се настаняват конфискувани диви животни (МЗХ).

Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни (ДВ, бр.105 от 2.12.2003г.).

Наредбата определя минималните изисквания, при които може да се отглеждат екземпляри от конкретни видове. В нея са въведени и изисквания за квалификацията на персонала, с който трябва да разполага една зоологическа градина, за да може да работи с диви животни.

Наредба №1 от 9.05.2006г. за условията и реда за лицензиране на зоологическите градини, издадена от министъра на околната среда и водите (ДВ, бр.43 от 26.05.2006, изм. ДВ. бр.29 от 30.03.2018г.).

С тази наредба се определят условията и редът за издаване на лиценз на зоологическите градини, неговото действие и прекратяване, както и контролът върху лицензираните зоологически градини. Лицензът удостоверява годността на зоологическата градина за опазване на диви животински видове извън естествената им среда чрез отглеждането и размножаването им при контролирани условия съгласно изискванията на Закона за биологичното разнообразие (ЗБР) и подзаконовите нормативни актове по прилагането му. Лицензът не се отнася за извършвани от зоологическата градина стопански дейности (МОСВ).

4. ПРОУЧВАНЕ НА ДОБРИ ПРАКТИКИ

По време на работата по изготвяне на настоящия План за развитие, екипът от експерти, работещи по задачата, направи проучване на добри практики от водещи зоопаркове в Европа и извън Стария континент, както от литературни източници, така и с посещение на място в зоопарковете в Берлин, Германия (BERLIN ZOO и TIERPARK BERLIN) и Фазано, Италия (ZOOSAFARI – FASANO).

Част от идентифицираните иновативни практики са неприложими или трудно приложими в условията, при които функционира Зоопарк Шумен, но са налице и такива, които с малко усилия и с наличие на желание у всички заинтересовани страни, биха могли успешно да бъдат заимствани и съответно приложени в процеса на развитие на Зоопарк Шумен.

BIOPARC - Valencia

"BIOPARC" - *Valencia* е уникален зоопарк с площ от 10 хектара във Валенсия, Испания. Той се намира в северния край на необичайния парк-река Турия във Валенсия. Открит през 2008г., повечето от животните са преместени в новите съоръжения на "BIOPARC" - *Valencia* от стария зоопарк в града, който затвори същата година.

"BIOPARC" - *Valencia* представи на милиони посетители иновативната концепция за зоопарк, наречена "зоопотапяне", която се състои в потапяне на посетителите в местообитанието на животните, вместо използването на традиционни

клетки и заграждения. Като не използва традиционните огради и решетки, обичайни за много зоопаркове, се постига по-автентично представяне, което е по-здравословно за животните и по-образователно за посетителите. Използвайки реки, езера, потоци, скали, растения и стъкло за отделяне на посетителите от животните, се създава по-ясно разбиране за това как животните биха изглеждали в естествената си среда. Голямо внимание е отделено на възпроизвеждането на екосистемите на многото видове в *"BIOPARC" - Valencia*, включително важна колекция от африкански растения като емблематичното баобабово дърво. С над 4000 животни, живеещи в *"BIOPARC" - Valencia*, са положени големи усилия да се възпроизведат условията на техните естествени местообитания.

Фондация „BIOPARC“ - Тази амбициозна инициатива възниква от възхищението, уважението и любовта към природата, които изразяват нейните основатели. Тяхното участие е толкова голямо, че цялата група работи в хармония, генерирайки множество инициативи, за да преодолее безразличието. Това са инициативи, които се отразяват в *"BIOPARC" - Valencia*, създавайки артистични среди, където показват разнообразни екосистеми и застрашените видове, които ги обитават. Чрез тях възбуждат интереса на публиката и предават своето призвание към нея - защита и опазване на природата. Фондацията цели да привлече вниманието на безразличните, да отвори съзнанието им, да мотивира тяхната публика чрез емоцията, породена от симбиозата между природата и изкуството.

Основателите на Фондацията са убедени, че запазването на бъдещето е в ръцете на всеки. Благодарение на даренията от техните почитатели, те активно участват в национални и международни програми за опазване както в *"BIOPARC" - Valencia* (ex situ), така и в оригиналните екосистеми на различните видове (in situ).

Някои от по-значимите реализирани проекти на Фондацията са:

Проект „Едуардс“ - Фазанът на Едуардс е ендемичен за централен Виетнам и исторически е известен само в четири провинции.

През 2012г. Фазанът на Едуардс беше прекласифициран като Критично застрашен (CR) според критериите на Червения списък на световнозастрашените видове (IUCN). Вярва се, че вида е много рядък в дивата природа. Последните два записа са за мъжки екземпляри, заловени през 2000г. и намерени в клетка на фермер

през 2009г. Фазанът на Едуардс може да е по-близо до изчезване и по-труден за спасяване, отколкото се мислеше преди, с възможността да не съществуват дори останали диви популации на фазаните на Едуардс.

Проектът има за цел генетичното пробно изследване на всички известни индивиди в зоопарковете по света и с него определянето на степента на хибридизация с фазана на Суинхо (*Lophura swinhoii*) и генетичната изменчивост на пленната популация, с цел възможност за селективна развъждаща програма и бъдещо възвръщане във Виетнам и Лаос. *Списък със всички участници: EAZA, AZA (Американската асоциация за зоологически градини и аквариуми), Световната асоциация за фазани, Груповия съвет за таксони (Taxon advisory group), VietNature.*

Проект “Emys” - Въвеждането на Флоридската костенурка и други инвазивни неестествени за територията видове костенурки в иберийските блатни зони има сериозни екологични последици, особено за местните видове костенурки.

В “BIOPARC” - Valencia пристигат млади екземпляри на европейската костенурка, които произхождат от валенсийските блатни зони, на възраст, когато процентът на оцеляване в естествената среда е най-нисък.

Те се задържат в плен, обгрижвани от експертите на парка, с цел да се гарантира тяхното оцеляване в този критичен период и да бъдат освободени отново в тяхното оригинално местообитание, с по-големи гаранции за укрепване на дивите популации.

Проект “Alytes” - Установяване на всеобхватна програма за опазване на Бетийската (midwife) жаба в целия ѝ природен ареал, като се установи колония за размножаване извън естествената среда, възстановяване на местообитанието, контрол на дивите популации, изследвания и прилагане на мерки за биоремедиация срещу патогенни гъбички на място, създаване на научноизследователско звено за вида и център за интерпретация в град Канильяс дел Асейтуньо, Малага. Създаване на ново поле за размножаване на вида под биосигурни условия с площ, видима за публиката.

Виенският зоопарк (Vienna Zoo-Schoenbrunner Tiergarten GmbH)

Зоопаркът Шьонбрун не е само най-старият, но и един от най-иновативните зоопаркове в света. Основан е през 1752 година и е част от обекта на световното културно наследство на ЮНЕСКО Шьонбрун. Зоопаркът е собственост на Република Австрия, но се управлява като частна компания (GmbH).

Пет пъти поред е бил обявяван за най-добрия европейски зоопарк и е популярен район за отдих, но също така и образователен център, място за изследвания и силен партньор за различни проекти за опазване на природата и видовете. Животните в Шьонбрун са посланици на своите застрашени родственици в дивата природа.

Програма за развъждане в плен

Много от животинските видове, които живеят в зоопарка Шьонбрун, са част от международна програма за развъждане в плен. За всеки вид отговаря пазител на родословната книга, който дава препоръки за сдвояване на животните или формиране на групи. Основната грижа е да се осигури генетичното здраве на популацията под човешка грижа. Това позволява на зоопарковете да обменят животни в полза на всички.

Европейските програми за застрашени видове (EEP) се координират от *Европейската асоциация на зоопарковете и аквариумите (EAZA)*. Предварителната стъпка на всяка EEP е поддържането на *Европейска родословна книга (ESB)*. Съществуват и Глобални родословни книги, които обхващат световната популация на даден вид в зоологическите градини, както и родословни книги за застрашени австрийски домашни животни. Последните се координират от *Arche Austria*.

Две EEP се координират в зоопарка Шьонбрун. Родословната книга за *Северните и Южните скални пингвини* се води от Сабине Фрювирт, а тази за *Фиджийските игуани* - от Антон Вайсенбахер.

Зоологическата градина като хабитат за местни видове

Въпреки че е убежище за много екзотични видове, много от местните видове се чувстват съвсем като у дома между отделенията на зоопарка. Територията на зоопарка предоставя изобилие от плодове за птици, листа за гъсеници, кални локви

за пчели и скалист терен за насекоми. Малки бозайници като земеровките или влечуги като зелените гущери също предпочитат каменисти местообитания.

Всяко ново растение в зоопарка е екологично ценно. Мъртвата дървесина също е важна. Когато дърветата умират, пъновете се оставят непокътнати – за голяма радост на бръмбаровата фауна.

Особено когато се планират нови отделения, се взимат предвид местната фауна. Например, създава се басейн за жаби директно пред местата за къпане на слоновете. В африканския комплекс и Хипо къщата се инсталират така наречени *зимувални бункери* - дървени покрити празнини, пълни с камъни. Тук животните могат да се приберат през студения сезон. Хипо къщата разполага с гнездяща дупка за рядък вид кралски рибар. Зелените жаби и тигрите отдавна живеят хармонично един до друг - те споделят езерото заедно.

Стратегия за изследвания

Зоопаркът оперира, подкрепя и финансира научни проекти, които пряко или косвено служат на общата визия, а именно „да защитим и съхраним животинските видове в техните естествени хабитати.“ Приоритизират се изследователски теми, които са особено спешни. Това се отнася до степента на заплахата за животинските видове или до необходимите подобрения в условията за тяхното отглеждане. Препоръките на отговорните консултативни групи за таксони (Taxon Advisory Group(s)) играят важна роля в това отношение. Един особен фокус е върху местната фауна. Зоопаркът до голяма степен зависи от външно финансиране за своите изследвания. Това обхваща научни финансиращи агенции (FWF, ÖNB, BMWF), както и корпоративни спонсори (Австрийските лотарии).

Зоопаркът Шьонбрун е място за широк спектър от изследователски начинания. Те варират от грижи за животните, изследвания на когницията и поведенчески проучвания, до репродукция, физиология и хранене, ветеринарна и консервационна медицина. Като най-стария зоопарк в света, Шьонбрун също е обект на исторически изследвания. Освен това, повече от два милиона посетители годишно правят зоопарка интересен и за социалните науки.

Един интересен такъв е именно „Кутията за храна“ - студентът Йонас Хомбург задава сложни логически задачи на животните в зоопарка в рамките на своята

магистърска теза. Той поставя хранилка с различни вратички-гловоломки в загражденията на Ориенталските видри, Прерийните кучета и Европейските земни катерици и наблюдава как те решават задачите. Това също така се оказва доста забавно за наблюдение от посетителите.

Noah's Ark Zoo Farm

Награждаваният многократно зоопарк се намира на работеща ферма с площ от 100 акра в красивата, спокойна провинция на Северен Сомерсет, разположена само на 6 мили южно от Бристол.

Отваряйки врати за първия си сезон като Център на фермата „Ноевият ковчег“ през 1999г., той осигурява на посетителите възможността да се включат активно, като хранят агнета с бутилка и се доближават както до селскостопански животни, така и до екзотични животни като ламы, камили и валаби. Тракторните разходки и играта в сеновала са били едни от най-популярните дейности, като и до днес са такива.

Днес зоопаркът привлича над 200,000 посетители годишно и разполага с вълнуваща колекция от големи животни с над сто вида, включително африкански слонове, жирафи, лъвови, носорози и очилати мечки. Оригиналният подход, който позволява на посетителите да се включват активно, продължава и днес, като посетителите се радват на близки срещи с удивителни животни.

Консервационните дейности в Noah's Ark

Noah's Ark в момента участва в четири *EEP* (*Европейски програми за застрашени видове*) и два *ESB* (*Европейски родословни книги*). Тези програми за развъждане се координират от *EAZA* (*Европейската асоциация на зоопарковете и аквариумите*) и целят да запазят генетично здрави популации от животни в плен, като усилие за опазване на популациите в дивата природа. Като официален участник в *EEP* програмите извън *EAZA*, *Noah's Ark* се гордее, че играе своята роля в подпомагането на зоопарковете в Европа и по света за опазване на редки и застрашени видове.

В *Noah's Ark* в момента се отглеждат четири вида като част от *EEP* програмите на *EAZA*. Тези видове включват Африкански слонове (*Loxodonta africana*), Очилати мечки (*Tremarctos ornatus*), Сиаманги гибони (*Symphalangus syndactylus*) и Белоглави

лешояди (*Trigonosceps occipitalis*). Всяка ЕЕР програма се ръководи от човек със специализирани знания за конкретния вид, известен като координатор на ЕЕР. Координаторите на ЕЕР са подкрепени от по-широка мрежа от зоологически професионалисти, известна като *Комитет по видовете*. Заедно те вземат основните решения относно управлението на размножаването на своите видове в европейските зоопаркове. ESB програмите са по-малко интензивни от ЕЕР програмата. ESB програмите работят чрез избор на *Пазител на родословната книга*, който отговаря за събирането на данни за популациите в плен на своя специфичен вид. Тези данни включват раждания, смъртни случаи и прехвърляния между всички участници в ESB. Участващите колекции могат да поискат от пазителя на родословната книга препоръки за развъждане и прехвърляния въз основа на събраните данни. *Noah's Ark* е част от родословните книги на два вида. Тези видове включват Памукоглав тамарин (*Sagunius oedipus*) и Азиатска кутиеста костенурка (*Cuora amboinensis*).

Зоопаркът има за цел да бъде водещ „зелен зоопарк“ и генерира над половината от собствените си нужди от електроенергия чрез производство на възобновяема енергия на място - слънчеви панели на покривите на животинските обиталища, биомаса и тяхна собствена вятърна турбина.

Водят се дейности за събиране и рециклиране на вода от покриви и предоставяне на забавления за животните с употреба на рециклирани материали като стари пожарни маркучи, дарени от местната пожарна служба. Подкрепя се местното производство и “Fairtrade” (справедлива търговия) чрез техни кафенета и киоски, като се използват разграждащи се и компостируеми опаковки, когато е възможно.

Barcelona Zoo

Барселонският зоопарк има история, обхващаща повече от 125 години. През всичкото това време стратегиите му за обясняване, изучаване и опазване на околната среда са се променяли и той се е адаптирал към новите времена. Защита на биоразнообразието, образование по екологични теми и устойчиви практики винаги са били основните цели на зоопарка и затова са успели да създадат подходящи канали с широката общественост, за да предадат тези цели.

Пред лицето на екологичните предизвикателства, с които планетата се сблъсква, зоологически институции са поели водещи роли в предоставянето на информация за правилните екологични практики.

Барселонският зоопарк се присъедини към Гражданския комитет за устойчивост на Общината Барселона през 2004г. и изготви своя собствен План за действие за устойчивост за периода 2019-2030г., и двата в рамките на Целите за устойчиво развитие, определени от Организацията на обединените нации през септември 2015г.

На 3 Май 2019г. новия модел на работа ба Барселонския зоопарк бе одобрен от местните власти. Този модел ще отговори на глобалните предизвикателства на бъдещето за опазване на биологичното разнообразие и повишаване на осведомеността и образованието – особено на децата – в уважение към и опазване на природата.

Знанията, натрупани през повече от 125 години, заедно с тези на други зоологически институции от цяла Европа и света, предоставят на *Барселонския зоопарк* изключително ценни свидетелства за повишаване на обществената осведоменост за биологичното разнообразие и го правят отлична витрина на природата и фауната в сърцето на града, като позволяват изпълнението на необходимата научна популяризация. Една от функциите на зоопарковете е да ни доближат до природата, да ни накарат да се чувстваме част от нея и да възвърнем вродените чувства към животните, което наричаме биофилия. Новият модел на зоопарка се появява като "фабрика" на емоции към природата, като инструмент за трансформация, който ни води към общество, по-уважително и ангажирано към биологичното разнообразие.

Целта на новия модел на *Барселонския зоопарк* е зоопаркът да стане първокласен център за грижа за животните чрез **три ключови области на действие**:

- Опазване на местната и средиземноморска фауна и на застрашени видове от целия свят,
- Образование и повишаване на осведомеността за уважението към и опазването на биологичното разнообразие,

- Изследователски и консервационни проекти в природата, които подобряват състоянието на видовете и техните хабитати.

Новият модел предлага пълно преживяване за помагане на хората да придобият нови знания, да ги вълнува чрез учене и да ги подтиква към действие не само по време на, но и преди и след посещението им в парка. Въвеждат се нови технологии, за да се допълни преживяването, особено в така наречените "Центрове за открития" с нови приложения като проследяваща камера за колонията на Риболовните раковини, Белите чапли и Едрите чапли.

Целта на тази стратегия е да се достигне до възможно най-много хора и да се направи положително въздействие върху състоянието на дивите животни в техните естествени хабитати.

Тази нова визия също така промотира зоопарка като еталон за устойчивост, като позволява глобалните екологични политики на града, прилагани в зоопарка, да бъдат обяснени и разпространени.

Фондация "Барселонски зоопарк". Насърчаване на изследванията в областта на биоразнообразието.

Изследванията са едно от най-важните инструменти за гарантиране на опазването на биологичното разнообразие и следователно трябва да бъдат един от приоритетните цели на модерните зоопаркове. Така научните изследвания в момента са неразделно свързани с *Барселонския зоопарк* чрез **Фондацията "Барселонски зоопарк"**.

Барселонският зоопарк се присъединява към групата на научни и екологични институции в страната, които в район от 1 км² разполагат с няколко центъра около Парка де ла Сиутадела. Държавните университети, заедно с *Фондацията "Барселонски зоопарк"*, работят за намирането на обща зона, в която да работят в рамките на институцията за изследвания в областта на биоразнообразието.

Новият модел има за цел да укрепи и насърчи изследванията, свързани с опазването на биологичното разнообразие, било то чрез "ex situ" или "in situ" проекти. Поради тази причина, една от най-важните предложения е да се насърчи създаването на международен изследователски екип от най-високо ниво, посветен на

изследването и опазването на биоразнообразието във всичките му аспекти, с участието не само на водещите университети и изследователски центрове в Каталуния, но и на други научни центрове на държавно или общинско ниво.

Опазване на местната фауна и застрашена фауна - Проект "Зоопаркът напуска зоопарка"

Със загрижеността за благосъстоянието на животните като съществен елемент във всички действия, броят и видовете животни, които в момента се намират в *Барселонския зоопарк*, са почти 230 (без да се включват безгръбначните). Един от водещите принципи на новия модел на зоопарка е да се намали броят на видовете и животните, за да се подобрят условията за тяхното благосъстояние в новите съоръжения ("по-малко е повече"). В съответствие с ценностите, върху които е базиран новият модел на зоопарка, трите основни критерия за съставяне на списъка на животните, които ще живеят в зоопарка, са:

- ❖ **Приоритет на местни средиземноморски видове животни,**
- ❖ **Приоритет на видове, които са силно застрашени в дивата природа, според критериите на IUCN,**
- ❖ **Приоритет на видове, за които вече съществуват планове за опазване.**

"Ex situ" опазването и концепциите и практиките за благосъстояние и обогатяване на животните са догмите на ежедневната работа с видовете и индивидите. Мисията на "in situ" опазването в Барселонския зоопарк е да допринася за знанията за биоразнообразието и неговите основни заплахи и да насърчава иновативни действия за тяхното смекчаване чрез стратегията на IUCN за интегрирано управление, която съчетава "in situ" и "ex situ" опазване, което наричаме интегрирано управление. Стратегията на новия модел предпочита "in situ" работа и подобряване и възстановяване на хабитати, като се има предвид, че основната причина за тяхното изчезване е унищожаването на екосистемите. Поради тази причина, лозунгът "*Зоопаркът напуска зоопарка*" отразява духа на новия модел в работата по интегрираното управление на опазването както вътре, така и извън зоопарка.

Развитието на трите основни елемента също ще доведе до метаморфоза на цялото физическо пространство на парка. Зоопаркът ще реорганизира своите

пространства, за да постигне организирани инфраструктури или по биорегиони и таксони, или групи животни, групирани според техния естествен хабитат. Тази нова организация е голяма иновация, която има за цел да увеличи осведомеността и уважението към животните. Тази реновация вече е започната през 2020г. с откриването на заграждението за лъвов в зоната Савана-Сахел. Основните линии на трансформацията са:

- Ще бъдат създадени нови зони: Средиземноморски биорегион, като приоритетна зона за зоопарка, Савана-Сахел, зона за безгръбначни, гори, острови и др.
- Останалите съоръжения ще бъдат подобрени, като се групират по таксони, когато е възможно (като напр. примати),
- Публичното пространство ще бъде подобро и ще бъдат създадени нови съоръжения, които са императивни за функционирането на зоопарка: нова образователна зона, логистична зона, заведения за хранене, реновация на сервизните мрежи по периметърен път около зоопарка и др.

Новият модел се очаква да изисква обща инвестиция от около 65 милиона евро за периода 2019-2031г.

В момента се финализира Мастер плана на *Барселонския зоопарк*. Целта на този проект е да планира процеса на трансформация на *Барселонския зоопарк* според насоките на новия модел. В този смисъл, документът ще установи, въз основа на наследствените и градоустройствените условия, зоологическите, консервационни, екологични и управленски изисквания, основните линии за проектирането на проекта за реновация и трансформация на зоопарка (концепция на пространствата и съоръженията, маршрути, изложбени и посетителски зони, мрежи за обслужване и инфраструктура и др.), графикът на работите и инвестиционните прогнози. Един от приоритетите на Мастер плана е да се постигне по-малък брой видове (около 170), но с по-висока степен на уязвимост и опасност от изчезване според IUCN.

Мастер планът ще бъде инструмент за планиране, времева рамка и инвестиции до 2031г. или по-дълго. Окончателният дизайн ще бъде уточнен в последващите проектни чертежи и изпълнителни проекти. Въпреки това, той ще определи насоките, които ще ръководят трансформацията на зоопарка.

Въпреки това, подобренията не са фокусирани само върху трансформацията на физическото пространство. Започва и важна трансформация на управлението и подобряване на работата на целия персонал на зоопарка. В този смисъл, до края на 2022г. цялата консервационна работа и обслужването на посетителите бяха напълно дигитализирани. Това включва писмено определяне на различните работни процедури, които се извършват в секциите за „ex situ“ опазване, описание на всяка от задачите, които се изпълняват за благосъстоянието на животните и безопасността на съоръженията и тяхното прехвърляне на дигитална платформа, която позволява дигитално планиране, управление, наблюдение и проследяване на информацията за състоянието на съоръженията и животните.

Планът за устойчивост на *Барселонския зоопарк* включва над двеста действия, които ще бъдат изпълнени през следващите десет години. Някои от тях са малки конкретни действия, докато други представляват големи промени в начина на работа. Всяко действие има собствен график, отговорни лица и бюджет, така че да може да се намали общия си въглероден отпечатък. Ето и по-съществените от тях:

БИОРАЗНООБРАЗИЕ

- Подобряване на зелените градини, за да станат по-естествени, чрез засаждане на повече местни видове, които имат по-малки водни изисквания.
- Контрол и защита на дивите животни, които идват в парка, като колонията на чапли, таралежите и пеперудите.
- Подпомагане на проекти, които защитават фауната в техните естествени хабитати.

КОМУНИКАЦИЯ

- Демонстрация на устойчиви практики и образование на широката общественост.
- Създаване на комбинирани посещения на различни зони на зоопарка с помощта на аудиовизуални технологии.

ЕКОЛОГИЧНО ОБРАЗОВАНИЕ

- Създаване на синергии с училищата за разпространение на добри екологични практики.

- Създаване на нови дигитални образователни материали.
- Обучение на работниците за добри устойчиви практики като компостиране, управление на отпадъците и енергийни разходи.

ВОДА

- Стриктен контрол върху потреблението на вода, за да се използва отговорно.
- Изследване на възможността за въвеждане на мрежа за водоснабдяване с използване на подземни води.
- Приложение на системи за дистанционно управление за основно напояване, без загуби или течове.
- Стартиране на проекта **Life4ZOO** за кръгово управление на водата в зоологически съоръжения.

ЕНЕРГИЯ

- Инсталиране на фотоволтаични панели за зареждане на електрически превозни средства.
- Използване на електрически превозни средства и машини.
- Закупуване на зелена електроенергия.
- Прилагане на всички налични строителни мерки, които позволяват подобряване на устойчивостта на сградите на зоопарка.

МАТЕРИАЛИ И ОТПАДЪЦИ

- Предотвратяване на разхищението на храна.
- Премахване на пластмасите за еднократна употреба.
- Подпомагане на закупуването на местна, екологична храна за животните.
- Постигане на 99% рециклиране на отпадъците на зоопарка.

МОБИЛНОСТ

- Насърчаване на използването на велосипеди сред посетителите и работниците.
- Изготвяне на план за мобилност за цялата компания, който насърчава използването на обществен транспорт.

Zoo Zagreb

Загребският зоопарк е основан през 1925г. Той се намира в парк Максимир, който е на повече от 200 години. Зоопаркът обхваща 7 хектара, от които 5,5 хектара са суша. В него се помещават над 368 вида животни с повече от 7182 екземпляра от всички континенти.

Зоопаркът участва в множество проекти и програми, насочени към изследвания и защита на застрашени видове. През годината в зоопарка се провеждат над 30 образователни програми и събития, което го прави любимо място за отдих и релаксация.

Зоопаркът има много видове животни – бозайници, птици, влечуги, земноводни, риби и безгръбначни от почти всички континенти.

Изследванията и проектите за защита на природата, които се провеждат от зоопарка, са от изключително значение. Един от най-ярките примери е Проектът **"Safe Flight"** на Зоопарка в Загреб, който се фокусира върху една от основните заплахи за дивите птици видове в градски райони - сблъсъци с различни стъклени повърхности. Инициативата цели да защити дивите птици в района, да образова обществото относно проблема, да повиши осведомеността и да насърчи гражданите да защитават птиците близо до своите домове.

Проектът **"S.O.S. Stork Croatia"** се фокусира върху проследяването на белият щъркел със спътникови излъчватели, за да се наблюдава неговото движение. Целта е да се събере колкото е възможно повече информация за миграционния маршрут на белия щъркел, както и да се идентифицират и намалят заплахите за щъркелите и другите мигриращи птици по източния миграционен

Проектът **„Център за възстановяване на дива природа и приют за животни в Загреб“** се строи с цел подобряване на системата за грижа за животните и укрепване на зелената инфраструктура, като същевременно се насърчава значението на природното наследство на град Загреб и Република Хърватия.

Проектът е значим за град Загреб, тъй като ще доведе до първото съоръжение за настаняване на видове от дивата природа. Освен ранени или изтощени диви

животни, за които ще се полагат грижи, съоръжението е важно за митниците, полицията и общинските служби за наблюдение, тъй като ще им позволи да приютяват защитени видове, които са незаконно търгувани както на национално, така и на международно ниво. Важна част от съоръжението са отделните заграждения за кучета, които ще подобрят значително общинското оборудване на града и ще доведат до ефективно прилагане на мерките за хуманно отношение към животните и човешкото здраве.

Сградата е проектирана като едноетажна структура с размери 61.3 x 13.2 м. На първия етаж ще се настаняват диви и екзотични животни, докато на приземния етаж ще се настаняват изоставени и конфискувани кучета. Терминът *„Център за възстановяване“* се отнася до секцията на съоръжението, която се занимава с ранени, изтощени или конфискувани видове от дивата природа. Тя ще включва специализирани зони за възстановяване на прилепи, птици, влечуги, а също и протеи. В зависимост от вида и възможностите, след възстановяване или приключване на процедурата, животните могат да бъдат пуснати обратно в природата или настанени в други институции (зоопаркове, асоциации, приюти и др.) в Хърватия, ЕС или други държави.

Специален сегмент от проекта е приносът към защитата на природата и околната среда чрез използването на възобновяеми енергийни източници. При проектирането на съоръжението е предвидено на покрива да бъдат монтирани слънчеви клетки за преобразуване на слънчевата енергия в електричество.

Освен гражданите на Загреб и Република Хърватия, проектът ще помогне на спешни служби и институции, като полицията, пожарникарите, митниците и инспекциите (защита на природата, ветеринарни служби, общински служби за наблюдение), академичните среди, неправителствените организации, доброволците и студентите.

В рамките на проекта ***„Градски прозорци към природата“***, първото и второто езеро на Максимир ще бъдат озеленени. Също така ще бъдат изградени образователна пътека и центрове за интерпретация на живия свят.

До края на 2021г. в парк Максимир са изградени или обновени 12 сгради. Ще бъде построено пристанище за лодки и образователна пътека. Ще бъдат изградени

Център за изследване на градското биоразнообразие, както и изложба на водни хабитати. На второто езеро на Максимирибната популация ще бъде възстановена и ще бъде изграден **био-ремедиационен остров** за подпомагане на естественото пречистване на водата. Ще бъдат инсталирани паркови и градски съоръжения, както и информационни бюра и заведения за хранене.

Това е най-видната част от проекта **„Градски прозорци към природата – Подобряване на градското биоразнообразие и развитие на зелената инфраструктура (Модернизация II)“**. В рамките на проекта са разработени множество образователни и интерпретационни програми. Проектът, съфинансиран от Европейския съюз, е на стойност почти 35 милиона HRK (4 645 235.52 EUR).

ZooSafari – Fasano (Puglia), Italy

Zoosafari Fasano е най-големият парк за диви животни в Италия и един от най-големите в Европа по отношение на броя на видовете, които приютява. С площ от 140 хектара, това е истински оазис на биоразнообразието и в духа на съвременните зоологически градини играе важна роля в защитата и опазването на много застрашени видове.

Потопени в природата и заобиколени от широк спектър животни от всички видове, *Zoosafari Fasano* е природен рай, където можете да прекарате ден, пълен с емоции и незабравими срещи: да срещнете Лъв, който се прозява веднага след като се събуди, да видите Хипопотами, къпеши се под клоните, да отстъпите път на редица заети Зебри или да се оставите да бъдете имитирани от нахално Шимпанзе. Навсякъде, където погледнете, има изненада, нещо за изследване.

Паркът е разделен на различни зони, плюс финалната изненада: паркът *FasanoLandia*, посветен на развлечения, който е кулминацията на посещението във Фазано.

Първи етап с кола: Сафари

Това е „най-дивата“ част, 6-километрова адреналинова обиколка, която може да бъде завършена само с кола, кемпер или автобус. Истинско сафари сред вековни маслинови и рожкови дървета на средиземноморската маки, където можете да

наблюдавате отблизо цели 3 000 животни от 200 различни вида: животни от саваната, Лъвове, Тигри, Жирафи, Газели, Слонове, Зебри, Бизони; свободно скитащи и смесени с видове от различни екосистеми: Щрауси, Лами, Камили, както и Елени и Фламинго.

Втори етап пеша: Зоната на приматите

След обиколката с кола, посещението продължава пеша. Напълно потопени в зеленината, пешеходният маршрут предлага други вълнуващи изненади: ще навлезете в оживения свят на приматите, които често са удивително подобни на нас: от обичания Горила Рий, истинската звезда на парка, до хиперактивните Шимпанзета, и след това стадото много приятелски настроени Лемури, добродушните Алпаки, Ликони и различни големи птици.

Трети етап с Metrozoo: Езерото на големите бозайници

След завършване на пешеходния маршрут, е време да се качите на ново превозно средство, този път Metrozoo - монорелсова линия с панорамна гледка, която преминава над върховете на дърветата и отвежда посетителите в ново царство, този път водно: малко езеро с островчета и малък водопад, където живеят разнообразна група Тюлени, Хипопотами, пеещи Гибони и, изненадващо, Кафяви и Полярни мечки. По пътя обратно ще преминете през шумното село на маймуните с неговите много оживени и заети гости.

Четвърти етап: Тропическата стая, Домът на влечугите/Аквариум

Все още в пешеходната зона, маршрутът продължава на закрито, в Тропическата стая, климатизирана палатка с площ от около 700 квадратни метра, в която се помещават влечуги, риби и различни безгръбначни. Тук посетителите могат да се доближат до всякакви змии, както отровни, така и неотровни (Боа, Питони, Гърмящи змии, Усойници), Сладководни и Сухоземни костенурки, Гущери, Игуани, Варан, Гекони, Хамелеони, Алигатори, както и гигантски паяци, скорпиони и пеперуди.

Консервационни дейности

Zoosafari Fasano е от много години място за поддържане и грижа на животни, конфискувани или задържани от трети лица, в тясно сътрудничество с Карабинерите от ядрата CITES и други компетентни органи, както и с подкрепата на различни институти и центрове за възстановяване на диви животни (C.R.A.S., C.R.A.S.E. и др.). С тези организации и органи те са участвали в миналото в повторното въвеждане в природата на местна фауна и в различни спасителни мисии на закъсали китове в Пулия.

Освен това, паркът е в непрекъснат и ползотворен контакт с много други паркове, организации и зоологически градини, както италиански, така и чуждестранни, за безплатна обмяна на излишни екземпляри, информация, техники за отглеждане и програми за консервация "in situ" и "ex situ" за много редки видове. Те организират уъркшопи в централата си, като например "Техники за ръчно и фармакологично ограничаване на зоопарковите животни" и "Въведение в ветеринарната медицина на големите котки", и двата промотирани от Sivaszoo през 2013г.

Експертите на *Zoosafari Fasano* участват във външни курсове и конференции като конференцията от 2017г. "Живите музеи и частната инициатива: случаи на оценяване на италианското културно наследство", промотирана от Националната академия на Линчеи, Националната конференция за научни изследвания в парковете през 2017г., промотирана от парка "Natura Viva" в Бусоленго (VR), конференцията "Нашите шимпанзета: истории за възстановяване, защита и принос към консервацията" от 2018г., промотирана от Safari Ravenna, теоретико-практическият уъркшоп "Animal Concepts" от 2019г., промотирана от парка "Punta Verde" в Линяно Саббиадоро (UD) и други.

Zoosafari Fasano подкрепя с дарение събитието RHINO RUN ROAD SHOW, промотирано през 2017г. в Италия от Посолството на Южна Африка за Световния ден на носорозите.

През 2023г. паркът направи дарение на **EAZA Elephant TAG** за кампанията за събиране на средства за EEHV - вирус, засягащ много екземпляри в зоологическите структури на различни континенти. От същата година започна сътрудничество с асоциацията "POLAR BEARS INTERNATIONAL", допринасяйки за in-situ консервацията с постоянни месечни дарения.

От 2021г. допринася за in-situ защитата на горилите с годишни дарения към асоциацията "GORILLA DOCTORS". От 2020 г. допринася за in-situ защитата на африканските носорози с годишни дарения към асоциацията "SAVE THE RHINO INTERNATIONAL". От 2022г. допринася за in-situ защитата на шимпанзетата с годишни дарения към асоциацията "TACUGAMA", която управлява светилище за възстановяване на екземпляри в трудност в Сиера Леоне.

Те също така подкрепят изследвания и проекти за защита на различни редки видове чрез спонсориране и финансови вноски към френската асоциация "BEAUVAIL NATURE FOUNDATION", работеща по целия свят с важни програми за изследвания и консервация in-situ. Те включват редки видове като бонобото в Демократична република Конго, шимпанзето в Уганда, горилата от Западните низини в Габон, различни гибони в Индонезия, калаото в Малайзия, какадуто във Филипините, андинския кондор в Аржентина, африканския слон в Кения, комодския дракон в Индонезия и десетки други проекти в природата.

BERLIN ZOO & Tierpark BERLIN

Берлинската зоологическа градина (BERLIN ZOO) е най-старият оцелял и най-известен зоопарк в Германия. Открит през 1844г., той обхваща 35 хектара и се намира в Тиргартен в Берлин. С около 1380 различни вида и над 20 200 животни, зоопаркът представя една от най-изчерпателните колекции от видове в света.

Зоологическата градина и нейният аквариум са имали повече от 3,5 милиона посетители през 2017г. Това е най-посещаваната зоологическа градина в Европа и една от най-популярните в света. Редовното хранене на животни е сред най-известните му атракции. Световно известни животни като полярната Кнут и голямата панда Бао Бао допринасят допълнително за публичния имидж на зоопарка.

Консервационни дейности

Зоопаркът си сътрудничи с много университети, изследователски институти и други зоологически градини по света. Той поддържа и популяризира европейски програми за развъждане, помага за опазването на няколко застрашени вида и участва в няколко програми за повторно въвеждане на видове в естествените им местообитания.

Зоопаркът винаги е поддържал богата и разнообразна колекция. При избухването на Втората световна война в него е имало 4000 птици и бозайници от 1400 вида, докато аквариумът е съдържал 8300 влечуги, земноводни и безгръбначни от 750 вида. През 2001г. сборната колекция наброява 14 188 животни от 1517 вида, подобни на сегашните. Броят на по-големите животни, които се показват, постепенно намалява, тъй като загражденията стават все по-проектирани за пресъздаване на естественото местообитание.

Берлинската зоологическа градина подкрепя природозащитници в други страни (например в Мадагаскар) и е основен партньор на **Stiftung Artenschutz** - фондация за защита на видовете.

Опазване на видовете в зоопарка

В днешно време опазването е една от основните роли на зоологическите градини, които работят по различни начини за защита на застрашените животни и техните местообитания. Освен, че участват в проекти по света, зоологическите градини извършват важна работа по опазване на видовете в собствените си съоръжения.

Най-важната основа за ефективно опазване на видовете е знанието. Без познаване на размера на популацията, диетата и предпочитаните местообитания, заплахите за оцеляването на животното не могат да бъдат идентифицирани и подходящите мерки за защита не могат да бъдат отклонени. Следователно изследванията са една от четирите основни задачи на съвременните зоологически градини. Наблюдаването на поведението на определени животни понякога е възможно само в зоологически градини – например, ако е трудно или дори невъзможно да се наблюдава това животно в естествената му среда. **Берлинската зоологическа градина** е важен партньор за Берлинските университети и други водещи изследователски институции като **Института за изследване на зоопарковете и дивата природа Лайбниц** в техните изследвания на поведението на животните (напр. социално и репродуктивно поведение) и тяхното събиране на ветеринарни знания.

„Произведено в Берлин“ – консервационно развъждане в Берлинския зоопарк

Берлинската зоологическа градина подкрепя много програми за консервационно развъждане по света. Чрез създаването на стабилни резервни популации извън естествените местообитания на вида и повторното въвеждане в дивата природа на животни, отглеждани в плен, зоологическите градини дават важен принос за дългосрочното опазване на застрашените животински видове. Този принос включва не само отглеждане и грижа за животните в техните заместващи местообитания. Основна дейност на членовете на международни мрежи като *Европейската асоциация на зоопарковете и аквариумите (EAZA)* е активното управление на видовете под формата на племенни книги и ex situ програми като *Европейската програма за застрашени видове (EEP)*. Целта на тази работа е да се запази възможно най-голямото генетично разнообразие в рамките на животинските видове по света – отвъд географски и политически граници. **Берлинската**

----- www.eufunds.bg -----

зоологическа градина е особено добре известна с ангажимента си към опазването на Окапи, Бонобо, Бизони, Гавиали, Фазани на Едуард, Мангусти с тесни ивици и Амурски тигри.

Финансиране на дейностите по опазване, отглеждане и развъждане на жовитонските видове

Фондацията **Zoo Berlin** насърчава конкретни мерки за хуманното отношение към животните в зоологическата градина и подкрепя финансово **Берлинската зоологическа градина** при прилагането на защитата на видовете в дивата природа. За желаещите да подпомогнат дейността на зоопарка, са дадени **две възможности** за подпомагане:

1. Спонсорство към конкретен животински вид/екземпляр

Берлинската зоологическа градина е дом на много животни с различни форми и размери – и всички те трябва да бъдат хранени! Спонсорството помага на зоологическата градина в Берлин да гарантира, че нейните космати, пернати и люспести обитатели получават необходимите хранителни вещества.

Независимо дали чувстват афинитет към лежерния ленивец, грациозния жираф или жизнерадостния сурикат, всеки със сигурност ще намери любимото си животно, което да спонсорира в зоологическата градина в Берлин. От малката мравка до величествения слон, има животни в почти всеки размер, тегло и ценова категория, които просто чакат спонсор.

Всеки желаещ да бъде Спонсор има възможност да избира, според нуждите на животните от количество храна и допълнителни грижи и според своите финансови възможности, кое да е „неговото“ животно. Имената на спонсорите (физически или юридически лица) са изписани на табелки пред всяко от загражденията.

2. Дарение за конкретен проект за набиране на средства, като например:

Смяна на катерушките на пандите, Помощ при релокацията на горилите, Програма за опазване на видовете *Berlin World Wild* и др.

Зоокът за домашни животни

Обърнато е и специално внимание към желаещите да бъдат гледачи на домашни животни! Как мирише козата? Как се чувства овче руно? Гъделичка ли ви, когато любознателно яре яде от ръката ви? В зоопарка за домашни животни децата могат буквално да се насладят на животните. И след цялото галене, нашите животни са щастливи да получат лека закуска от автомата за храна за животни. Подобни срещи с животни оставят траен отпечатък у децата.

Разбира се, обитателите на зоологическата градина са свободни да преценят дали са в настроение да бъдат погалени – ако не, могат да се оттеглят в зоната,

----- www.eufunds.bg -----

Проект „Техническа помощ за инвестиции в Зоопарк Шумен“ е финансиран по Програма „Околна среда“ 2021-2027 г., съфинансирана от Европейския фонд за регионално развитие на ЕС

запазена само за животните. Въпреки че децата може да са запознати с конвенционалните кози и овце, тези в домашния зоопарк са особено редки примери. Много стари домашни породи сега са застрашени от изчезване.

5. ПРЕДСТАВЯНЕ НА ЗООПАРК ШУМЕН

5.1. Исторически данни

„Зоопаркът в град Шумен е разположен в западния район на града и е част от Лесопарк Къшките. До зоопарка се стига, като се премине по пешеходна алея с пейки. Пред него има детска площадка. В непосредствена близост започват туристически пътеки, обхождащи различни природни и исторически забележителности в Природен парк Шуменско плато. В зоопарка има настанени около 15 вида животни. Най-голямата атракция е павианът, който обитава зоопарка повече от 8 години. Посетителите на зоокъта могат още да видят и маймуна, пауни, фазани, токачки, орел, сова, няколко породи зайци, камерунски кози, лицица, чакал и други. За студените дни, на топлолюбивите животни им е осигурен подслон с отопление. Заради спокойствието на животните, входът се заключва с метална решетка вечер. Посещението на зоопарка е свободно – без вход като през лятото работното време е удължено. Въпреки, че зоопаркът не разполага с много и екзотични животни, мястото

е доста предпочитано за разходки. Естествено най-ентузиазирани от срещата с обитателите на парка си остават малчуганите. Района на зоопарка е отправна точка за Шуменското плато и историческата забележителност Шуменска крепост. Оттук, под вековни дървета, започват познавателни туристически пътеки и маршрути, обозначени с маркировка. Те показват разнообразието на растителния и животински свят в околността.” (hotelmap. bg)

„Шуменският зоопарк съществува от дълги години, собственост е на местната община, но през последните години е занемарен и не отговаря на съвременните изисквания. Заради това паркът, в който са останали само 17 вида животни, е без лиценз и пред закриване. За да го спаси, общината мисли за неговото обновяване и разширяване, но засега пари няма.” (BTVNOVINITE BG, 12.02.2014)

„Проектът за разширяване на Зоокъта в Шумен вече е одобрен от Министерството на околната среда и водите (МОСВ). Очаква се в началото на май да стартират и ремонтните дейности. Предвижда се в него да има 18 вида животни. Това обяви на пресконференция днес управителят на ОП „Паркове и обредна дейност“ Златин Кайряков. Той представи и схема на новия изглед на зоологическата градина в парк „Кьошкове“.

„Получихме разрешение за запазване на Зоокъта от МОСВ през февруари. Обследването на територията продължи повече от година и бяха ангажирани много хора. В края на миналата седмица експертна комисия направи последен оглед и проектът за новия Зоокът получи окончателно одобрение. Надявам се в началото на май да започнем и с ремонтните дейности. Те ще се извършват основно от общинските предприятия”, заяви Златин Кайряков. Той допълни, че в началото ще започне обновяване на клетките, в които сега има животни. Паралелно с това ще се подготвят документите, необходими за получаване на лиценз на Зоокъта” (ШУМ.БГ, 24.04.2018).

„Шуменският зоопарк, който се намира в парк Кьошкове от днес е отворен за посетители. Той ще работи всеки ден, включително събота и неделя, от 10,00 до 18,00 часа. Входът е безплатен.

В момента в зоопарка има около 20 вида животни и птици, като ще се добавят и още. Сега има чинчили, като две от тях са родени в шуменската зоо градина, котешки лемури, носати мечета, папагал монах, пауни, фазани, козички и др.

Животните са дарени от зоопаркове в страната, а единият лемур е пристигнал от Верона.

„Зоопаркът бе затворен над 4 години заради липса на лиценз. Сега вече можем да се похвалим с лиценз и работещ зоопарк. Това е около 30% от зоопарка. В него са вложени около 180 хил. лв., средства на общината. Всичко до момента е изградено със сили на работещите в общинските предприятия „Паркове и обредна дейност“ и „Строителство и благоустройство“, каза управителят на „Паркове и обредна дейност“ Златин Кайряков.

В зоопарка има изградена пречиствателна станция за води. Има и две контактни зони, където посетителите могат да видят по-отблизо животни. Едната е със зайчета и морски свинчета и ще работи събота и неделя. Там децата ще могат и да погалят обитателите ѝ. Другата е първата работеща в България и в нея посетителите могат отблизо да видят различни видове птици.

Кайряков събщи, че предстои да се ремонтира и останалата част от зоопарка. „Тази година по ОП „Околна среда“ общините ще могат да кандидатстват за обновяване на зоопарковете си. Идеята е те да развиват консервационна дейност и да отглеждат местни защитени видове. Ние ще кандидатстваме, за да можем да направим и останалата част на зоопарка, чиято площ е 10 дка. И се надявам до средата на следващата година зоопарка да е изцяло отворен, каза още Кайряков“ (ШУМ.БГ,16.05.2023).

5.2. Сегашно състояние

5.2.1. Структура и организация

Не можахме да открием точни данни в достъпната за нас литература, кога точно е създаден зоопарк „Късшковете“ Шумен, но става ясно, че той е част от структурата на Общинското предприятие „Паркове и обредна дейност“, гр. Шумен. То е с щатна численост 70 щатни бройки и 5,60 нещатни по ПМС 66. Щатната численост на Общинско предприятие „Паркове и обредна дейност“ е разпределена в следните функции, групи и дейности:

1. Директор - 1 бр.
2. Направление, „Администрация“ - 4 бр.

3. Направление, „Озеленяване“- 48 бр.
4. Направление, „Обредна дейност“ - 14 бр.
5. Направление, „Зоопарк“ - 3 бр.

В чл 3, (3) от Правилник за дейността на Общинско предприятие „Паркове и обредна дейност“ е записано: „Направление Зоопарк - управление и стопанисване на зоопарк „Кьошкове“ с изградени хабитати, прилежаща площ, обслужващи сгради, съоръжения и техника. Лечение и превантивни ветеринарномедицински грижи за здравния статус на животните, предотвратяване състоянието на стрес и нараняване. Отглеждане и размножаване на животни от световната и българската фауна, на редки и застрашени видове животни и представянето им в среда близка до естествената. Осъществяване на контакти и обмен на животни и информация с други зоопаркове в Република България и по света. Съвместна работа по природозащитни проекти с неправителствени природозащитни организации от РБ и света, както и с професионални организации, свързани със зоопарковете /Европейска асоциация на зоопарковете и аквариумите и др./ Осъществяване на други незабранени от закона стопански дейности, свързани с предмета на дейност на предприятието, в това число търговия със стоки и услуги , свързани с предмета на дейност. Провеждане на образователни и природозащитни дейности и кампании, насочени към учениците и посетителите на зоологическата градина / зооучилища, лекции, беседи, анкети/, както и тематични представления. Създаване и поддържане на образователни инсталации, свързани с животните и растенията в зоопарка / информационни табла и табели, художествени инсталации, изложби, интерактивни експозиции/, които да съответстват на модерните тенденции и познавателни нужди на посетителите. Осъществяване на маркетинг и рекламно-информационна дейност на зоопарка“ (Община Шумен).

Територията на Зоопарк „Кьошките“, Шумен е определена с АКТ № 4923 за публична общинска собственост от 26.05.2017 г. Територията му в акта за собственост е определена на 8008 м2, като обществен извънселищен парк, горски парк, в местност „Илчов баир“.

В имота са описани:

1. Сграда с идентификатор 83510.87.16.2, на един етаж, със ЗП – 45 м², построена през 1960 г.
2. Сграда с идентификатор 83510.87.16.3, на един етаж, със ЗП – 26 м², построена през 1960 г.
3. Сграда с идентификатор 83510.87.16.4, на един етаж, със ЗП – 48 м², построена през 1960 г.
4. Сграда с идентификатор 83510.87.16.5, на един етаж, със ЗП – 23 м², построена през 1960 г.

Съоръженията и хабитатите за животните от Зоопарк „Къшквете“, обаче не са отразени в акта за собственост, макар, че някои от тях са масивни съоръжения (волиерата за смесена експозиция от птици – вдясно от входа на зоопарка и съоръжението за примати – вляво от входа на зоопарка).

Волиерата за птици (ориг.)

Съоръжението за примати (ориг.)

Необходимо е да се отразят точно в територията на зоопарка прилежащите в нея постройки и хабитати на Зоопарк „Къшквете“ към ОП „Паркове и обредна дейност“ към Община Шумен в акта за собственост, което ще е необходимо за бъдещето лицензиране на зоопарк Шумен.

Достъпът до Зоопарк „Къшквете“ – гр.Шумен за посетители е в обявеното официално работно време за зоопарка от 9,30 до 19,00 часа, всеки ден, без такса (www.shmoko.bg). Вход за посетители в Зоопарк „Къшквете“, който има собствена предпазна ограда по периметъра, става през един главен вход, който граничи с хотел Орбита“.

Входа за посетители в Зоопарк „Къшквете“ и табела с работното време (ориг.)

Наличието на предпазна ограда по периметъра на Зоопарк „Къшквете“ е добра аргументация по отношение на безопасността – „предотвратяване на бягството на животни или навлизане в загражденията на външни хищници“. Тя е изградена от заварени метални пана с височина 2,4м, в които има заварени метални арматури, формиращи светъл отвор 25/25 см.

Необходимо е обаче върху предпазната ограда да се постави плетена метална мрежа със светъл отвор 3/3 см на височина поне 1,5 м, за да се изпълнят изискванията на чл.3, т.5 – „изгражда съоръжения и предприема мерки за предотвратяване навлизането на вредители и хищници при животните от колекцията“ от **НАРЕДБА № 1 ОТ 9 МАЙ 2006 Г. ЗА УСЛОВИЯТА И РЕДА ЗА ЛИЦЕНЗИРАНЕ НА ЗООЛОГИЧЕСКИТЕ ГРАДИНИ** (МОСВ), тъй като сега съществуващите светли отвори на предпазната ограда – 25/25 см, биха дали възможност на територията на зоопарка да проникнат лисици, чакали, скитащи кучета, котки и др., и да наранят животни от колекцията, както се е случвало със сръндака Паржо (ШУМ. БГ, 2015)

Предпазна ограда по периметъра на Зоопарк „Къшквете“ (ориг.) и сръндака Паржо (ШУМ.БГ)

Към настоящия момент входът за посетители в Зоопарк „Къшквете“ е безплатен и няма изградено помещение за каса и няма назначен касиер. По този начин ОП „Паркове и обредна дейност“, към Община Шумен се лишава от приходи от такса за посещение, които биха подпомогнали издръжката на зоопарка. Затова е необходимо в плана за развитие на Зоопарк „Къшквете“ за следващите десет години да се проектира и изгради помещение за каса, да се определи такса за посещение и да бъде назначен касиер. Като подходящо място за изграждане на помещение за каса може да се посочи място отляво до входа на зоопарка, както се вижда от снимката, когато е съществувала каса.

Касата в жълто, в ляво от входа на зоопарка (Google maps, street view)

С проектирането и изграждането на каса на входа на зоопарка и назначаването на касиер, ще се генерират приходи от продажба на билети, които биха подпомогнали издръжката на зоопарка и косвено биха се отразили положително на благополучието на животните от колекцията.

Както по-горе стана ясно зоопарк „Къшкветел“ е част от дейността на ОП „Паркове и обредна дейност“ към Община Шумен. Служителите на Зоопарк „Къшкветел“ са подчинени на директора на ОП „Паркове и обредна дейност“, към Община Шумен. Това прави системата тромава, защото всички дейности и плащанията по тях, трябва да бъдат съгласувани с директора на ОП „Паркове и обредна дейност“, който от своя страна, трябва да съгласува с Ръководството на Община Шумен.

Като във всеки зоопарк, дейностите и ситуациите в Зоопарк „Къшкветел“ Шумен могат бързо да се променят. Това изисква бързи реакции и вземане на решения, свързани с обслужване на животните - спешни ремонти, бягства, транспортиране, закупуване на лекарства, които се забавят технологично от необходимостта за това двойно съгласуване с директора на ОП „Паркове и обредна дейност“ и Ръководството на Община Шумен. За да се избегнат тези неудобства е необходимо Зоопарк „Къшкветел“ да се определи като самостоятелна единица (звено) в структурата на Община Шумен, каквито са добрите практики в зоопарковете в София, Ловеч, Стара Загора, Варна и др.

Към настоящия момент Зоопарк „Къшкветел“ Шумен функционира на основание „Лиценз № 43“ от 03.04.2023г., издаден от МОСВ, със срок на валидност до март 2028г.

5.2.2. Финансиране

Финансирането на дейностите в Зоопарк „Къшкветел“ по издръжката на животните, работни заплати за служителите, ремонти материали и др. е част от бюджета на ОП „Паркове и обредна дейност“. От отчетите на ОП „Паркове и обредна дейност“ става ясно, че за дейност 746 „Зоопаркове“ те са както следва:

За 2021г. – 107 757 лв.

За 2022г. – 75 384 лв.

За 2023г. – 122 804 лв.

За 2024г. - 128 433 лв.

От друга справка става ясно, че средствата, инвестирани в реконструкцията на зоопарка от бюджета на Община Шумен и на ОП „Паркове и обредна дейност“ са съответно:

За 2020г. – 49 867 лв

За 2021г. – 101 720 лв.

За 2022г. -77 619 лв.

За 2023г. – 36 100 лв.

За 2024г. – 10 000 лв.

За 2025г. са предвидени – 40 000 лв.

Необходимо е да се предвидят разходи за проектиране и изграждане на административно-битова сграда в комплекс с информационно-образователен център, ветеринарна амбулатория и помещение за съхранение на хранителни продукти и подготовка на дневните менюта, проектиране и изграждане на нови съоръжения на нови места и на мястото на стари и амортизирани съоръжения, алеи за посетители до тях, водни и електрически инсталации.

Трябва да се предвидят разходи за закупуване на специализиран автомобил за транспорт на животни, с какъвто Зоопарк Шумен не разполага. Това затруднява работата на зоопарка по осигуряване на разнообразие в експозицията. Рутинна практика в зоопарковете е размяната или „размножителен заем“ на животни. По този начин зоопарковете се снабдяват с животни за окомплектоването или обогатяване на колекцията си. Липсата на собствено специализирано транспортно средство за транспорт на животни ще затруднява тази дейност, защото транспортните разходи от специализирана за транспорт на животни фирма често надвишават стойността на животните.

В бюджета би трябвало да се предвидят и средства за закупуване на животни, защото това е най- бързия начин за придобиване на животни, от които зоопарка се нуждае. Осигуряването на средства в бюджета за закупуване на животни би

подобрило възможностите на Зоопарк Шумен да има разнообразна колекция от животни. По този начин се постига увеличаване на посетителите и приходите от продажба на входни билети. Продажбата на размножени в зоопарка животни също е начин за получаване на приходи.

Намаляване на разходите за зоопарка биха могли да се постигнат с финансиране от външни донори, осиновяване на животни и поемане на издръжката им.

Понижаване на разходите за храна на животните може да се постигне по примера на добрите практики (зоопарк Стара Загора, зоопарк София) със сключване на договори с управата на големи хранителни вериги – Била, Метро и др., за предоставяне от тяхна страна на плодове, зеленчуци, хляб, мляко и др., с нарушен търговски вид, които животните могат да консумират.

*Като пример, при посещенията на място за проучване на добри практики в зоопарковете в Берлин (Германия) и Фазано (Италия), цените на билетите **за един възрастен** бяха както следва:*

- BERLIN ZOO – 16,00 EUR;
- ZOOSAFARI FASANO - 34,00 EUR.

Намаляване на разходите за зоопарка могат да бъдат постигнати с въвеждането на редица мерки и инициативи като например:

- осиновяване на животни и поемане на издръжката им,
- спонсорство,
- дарителски кампании и др.

5.2.3. Персонал, ангажиран с работата в Зоопарк „Къшките“ Шумен и условия на труд

Длъжностното щатно разписание на работещите в зоопарка, което е част от това на ОП „Паркове и обредна дейност“, считано от 01.01.2025г.е от четири човека и включва:

- Ръководител направление „Обредна дейност“ и „Зоопарк“ – 1 бр.
- Ветеринарен техник – 1 бр.
- Работник зоопарк – 2 бр.

Целият персонал е пряко ангажиран с работа по обслужване на животните и съоръженията им – подготовка и предоставяне на храна и вода, хигиенизиране на вътрешните помещения, експозиционните дворове и пространствата около съоръженията, профилактика и лечение на животни при необходимост, обогатяване на средата на експозиционните пространства и др.

За правилното функциониране на зоопарка е необходимо да се изпълнят изискванията на чл.3 (1) от *НАРЕДБА №6 ОТ 23 ОКТОМВРИ 2003Г. ЗА МИНИМАЛНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ И УСЛОВИЯ ЗА ОТГЛЕЖДАНЕ НА ЖИВОТНИ В ЗООЛОГИЧЕСКИ ГРАДИНИ И ЦЕНТРОВЕ ЗА ОТГЛЕЖДАНЕ И РАЗМНОЖАВАНЕ НА ЗАЩИТЕНИ ВИДОВЕ ЖИВОТНИ* – „Работата по прилагане на изискванията по тази наредба и адаптирането към условията за отглеждане и размножаване на животните се провежда под ръководството на компетентни лица с висше образование и необходимата професионална квалификация в областта на биологията“, е необходимо да бъде назначен – 1 бр. служител с висше образование в областта на биологията.

Необходимо е да се изпълнят обаче и изискванията на чл.3 (2) от същата Наредба - „Качеството и количеството на храната на животните и организирането на процеса на хранене се определят от специалисти с висше или средно образование и необходимата професионална квалификация в областта на зооинженерството и зоотехниката и съвместно с лицата по ал.1“. В тази връзка е необходимо в щатното разписание на персонала на Зоопарк „Кьошките“ да бъде предвиден:

- 1 бр. Зооинженер;

Необходимо е пряко ангажираните с отглеждането на животните служители да преминат курс на обучение „Защита и хуманно отношение към животните“.

В Зоопарк „Кьошките“ Шумен, към настоящия момент няма каса, посещението е безплатно и няма назначен касиер. Необходимо е след като се проектира и изгради каса на входа на зоопарка, в длъжностното и щатно разписание да бъде предвидена позиция за касиер. Въпрос на анализ е да бъде един или двама, защото при

посоченото работно време – „Всеки ден от 9.30 – 19 ч“, един човек не би се справил без почивни дни с удълженото работно време.

В щатното разписание на Зоопарк „Кьошкете“ не са посочени позиции за охрана. Това създава известни неудобства и носи рискове, защото след приключване на работното време за екипа на зоопарка – 17.⁰⁰ ч, територията му и съоръженията с животните в нея остават реално неохраняеми, затова като се има предвид, че всичко може да се случи, докато на територията на зоопарка няма човешко присъствие е необходимо в щатното разписание да бъдат предвидени позиции за физическа охрана.

Това е важно защото когато гледачите на животни не са на работа, охранителите са тези, които им предават информация дали се е случил инцидент с животни или авария и извършват действия за предотвратяване и информиране по компетенция.

В Зоопарк „Кьошкете“ Шумен липсва обособена административно-битова сграда за персонала. Ветеринарният техник е разположен в стая където се осъществява видео наблюдение в постройка разположена зад хабитата за примати. До стаята има изграден санитарен възел. Липсват работни помещения за ръководител, биолог и зооинженер.

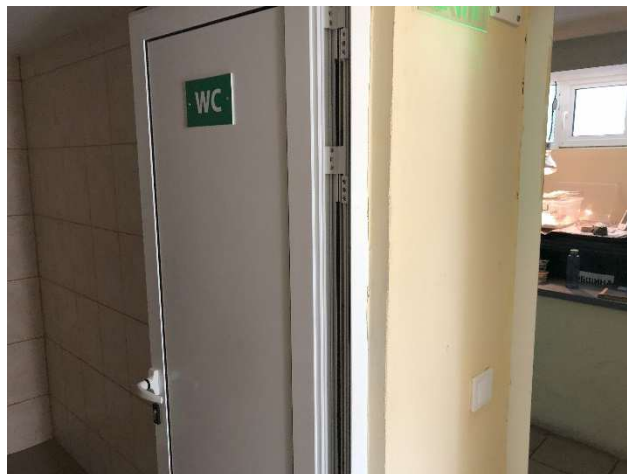

Стаята за видео наблюдение (ориг.)

Санитарен възел (ориг.)

Работниците (гледачите на животни) в Зоопарк „Кьошковете“ Шумен, обитават помещение в което се подготвя храната за животните, което е в един корпус с обитанието за примати и до което също има санитарен възел.

Помещението за подготовка на храна и санитарен възел в съседство с него (ориг.)

В Зоопарк „Кьошковете“ гр.Шумен липсва информационно-образователен център. Необходимо е да бъде изграден такъв за да бъдат изпълнени изискванията на чл.60, ал.2, т.9 – „провеждат образователна и възпитателна дейност“ от *Закон за Биологичното Разнообразие (ЗБР)* и да бъде назначено лице с подходящо образование, което да провежда образователна и възпитателна дейност в зоопарка.

Проектирането и изграждането на информационно-образователен център, може да се осъществи в комплекс с административно – битов сектор с необходимите работни офиси за управител, зооинженер, биолог, стая за почивка на работниците и необходимите санитарни възли – съблекални, бани и тоалетни за жени и мъже и ветеринарна амбулатория. Като евентуално подходящо място за изграждане на административно-битовия блок и информационно-образователен център, може да се посочи зелена площ, разположена северно на обитанието за примати, където сега във фургонни модули е ситуирана ветеринарната амбулатория и изолатор за животни към нея.

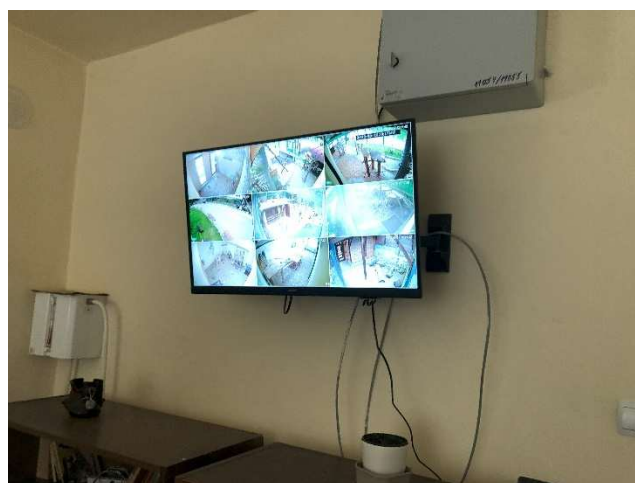

Мястото където е разположена ветеринарната амбулатория, подходящо за проектиране и изграждане на административно-битов блок в комплекс с информационно-образователен център и ветеринарна амбулатория (ориг.)

5.2.4. Методи и средства за информация и комуникация

➤ Зоопарк „Кьошките“ гр.Шумен няма собствен **Уеб сайт**. Във времето на дигиталните технологии и електронните масови комуникации, създаването на такъв е един от начините за популяризиране дейността на Зоопарк „Кьошките“ Шумен. Добрите практики в това отношение на български зоопаркове (<https://varna-zoo.com/>, <https://zooburgas.com/>, <http://zoosofia.eu/>, <https://zoo.starazagora.bg/>) показват, че наличието на такъв сайт повишава интереса на посетителите и значително увеличава посещаемостта. В зависимост от това как е изготвен сайта, в него могат да се заложат много неща – галерия животни, новини, нови животни, събития, работно време, телефони за контакт, интересни случаи и др. Чрез умелото поддържане на сайта могат да се постигнат положителни ефекти в няколко направления – административен капацитет, информираност и обучение за посетителите, комуникация с други зоопаркове от страната и чужбина и др. Някои зоопаркове у нас имат Уеб сайтове, но имат и Фейсбук страница (Бургас, <https://www.facebook.com/Peacock-farm-BG>). По тези причини е необходимо Зоопарк „Кьошките“ гр.Шумен да създаде официален Уеб сайт и Фейсбук страница.

➤ Към настоящия момент в Зоопарк „Кьошковете“ Шумен има изградено **видеонаблюдение**, макар да не обхваща целия зоопарк и център с монитор за наблюдение. Изграждането на видеонаблюдение със записване на територията на целия зоопарк е важна част от информационните системи за управление на колекциите. Свързано с електронни устройства при управителя и охранителите, то дава ценна информация за протичането на процеса на обслужване на животните, инциденти, бягства на животни, поведение на животните, неприемливо поведение на посетителите и др. Използването на камери помага за изучаване на поведението на животните в реално време без те да се безпокоят, а записите от тях могат да се използват за обучение на обществеността. Макар, че в Зоопарк „Кьошковете“ Шумен има изградено видеонаблюдение, ще е необходимо да се проектира и изгради допълнително такова за цялата територия на Зоопарк „Кьошковете“ Шумен, обхващащо всички хабитати и алеи за посетителите.

Камери за видео наблюдение монтирани по алейното осветление и центъра за видео наблюдение в Зоопарк „Кьошковете“, Шумен (ориг.)

➤ Територията на Зоопарк „Кьошковете“ Шумен не е голяма, но известни трудности с комуникацията се появяват, когато хората от персонала са на различни места, а има необходимост от бърза реакция и комуникация с всички (инцидент, бягства и др.). Това трудно се постига с мобилни телефони и затова много зоопаркове и служителите им са оборудвани и ползват **радиостанции**. Това дава възможност Управителят при нужда или всеки от служителите да потърси съдействие по единната радиочестота от всички едновременно. Затова е препоръчително за осъществяване

на бърза комуникация и обмен на информация между служителите в Зоопарк „Кьошките“ Шумен да се използват радиостанции.

➤ В Зоопарк „Кьошките“ Шумен липсва **информационна система за управление на колекцията**. Информационната система трябва да съдържа електронните досиетата на екземплярите, отглеждани в зоопарка, в които да има данни за техния пол, произход, родословие, възраст, отличителни белези, маркировка, здравен статус, начин на придобиване и др. Системата трябва да позволява извличане на данни по определени критерии, което ще помогне за планиране и управление на колекцията по отношение на дейностите по размножаване, хранене, профилактика, заболявания, лечение, обмен на екземпляри и др. В зависимост от това как е разработена, системата може да дава информация за броя посетители през годината. Зоопаркът може да закупи или да възложи разработване на софтуер според неговите нужди. По този начин Зоопарк „Кьошките“ Шумен ще може да се присъедини към действащи международни база данни за управление на зоопаркови колекции.

5.2.5. Колекция

Колекцията на Зоопарк „Кьошките“ Шумен в момента е представена от 21 вида животни – от които 11 вида бозайници и 10 вида птици. Някои от тях са настанени в новопостроени съоръжения, а други в стари съоръжения.

Новопостроено съоръжение в ляво и старо в дясно (ориг.)

Към настоящия момента в Зоопарк „Кьошките“ Шумен има населени 11 обитания, предназначени за различни видове животни. Новите обитания са изградени по проект „Реконструкция на зоологическата градина в ПИ № 83510.87.16 парк „Кьошките“ гр.Шумен от 17.12.2021г. на Община Шумен и за тях има налична проектна документация, но такава липсва за старите съоръжения. Някои обитания за животните са разположени в общи съоръжения, разделени на сектори и в тях са настанени различни видове животни, а други са самостоятелни.

Едно от общите съоръжения, разделено на сектори (ориг.)

Самостоятелно съоръжение (ориг.)

Новопостроените съоръжения са разположени от двете страни на една асфалтова алея за посетители, която достига до старите съоръжения и от там достъпа е забранен, заради продължаващи ремонтни дейности. Така че ще е необходимо да се проектират и изградят нови алеи за посетителите, до и около новите обитания за животни, които се планира да бъдат изградени в десетгодишния план за развитие на Зоопарк „Къшкочеве“.

Алеи за посетителите около съоръженията за животни (ориг.)

Важно е да се отбележи, че разнообразието на видове в колекцията е зависимо от възможностите за придобиване и възможностите за настаняване. Трябва да се има предвид, че броят на екземплярите не е постоянен, а динамичен заради естествените процеси на получаване на поколение от животните, естествен отпад, размяна на екземпляри, разнороден заем и др.

Условно зоопарковете могат да се разделят на няколко категории според това къде и как са устроени, на каква площ, според видовете животни от колекциите им и начина им на отглеждане – Градски и крайградски зоопаркове, Сафари паркове, Резервати за развлечение и домашни зоопаркове (Михайлов, 2022, а, б). **Моментното състояние на Зоопарк „Къшкочеве“ Шумен го определя в категорията на Градски и крайградски зоопаркове**, тъй като е част от паркова среда в която има и други съоръжения в съседство – детска площадка, езеро и няма възможност за разширяване. Затова е важно е да се отбележи, че приоритет в плана за развитие на

зоопарк Зоопарк „Кьошковете“ гр.Шумен за следващите десет години ще е не големината на колекцията, а как са представени животните в нея, за да бъдат постигнати не минимални, а оптимални условия, доближаващи се до естествената им среда.

Основните тенденции за представяне на колекцията в един зоопарк са по два начина – подреждане на видовете по **таксономичен** или **регионален** признак. Последователното подреждане на различни видове животни от една и съща таксономична група, но обитаващи различни райони и хабитати е *по таксономичен признак*, а при обособяване на територия за представяне на различни видове, които населяват даден континент, местообитание или климатична зона, е *по регионален признак*.

Естествено това не е канон, затова като най-подходяща за Зоопарк „Кьошковете“ Шумен би могла да се използва **комбинация и по двата признака, като се представят характерни видове от местната фауна с консервационно значение и малки изключения за впечатляващи консервационно значими неместни видове, характерни за зоопарковете.**

В документацията за различните видове животни от колекцията на Зоопарк „Кьошковете“ Шумен има налични изготвени индивидуални досиета за всяко животно от колекцията на хартиен носител. В тях са записани вида на животното на български и на латински език по зоологическата класификация. Записани са неговия пол, дата на раждане, произход (родители), страна на произход, идентификационен номер и мястото му на поставяне, отличителни белези (ако има такива). Записите за възрастта и здравния статус се актуализират редовно. Идентификацията на бозайниците се извършва чрез поставяне на микрочип, съдържащ 15-цифрен уникален код, а при птиците - с пръстени със съответна маркировка или крилна марка. За определяне на идентификацията, цифровият код на микрочиповете се визуализира със специално електронно устройство, с което ветеринарната клиника ЕТ „Пламен Дечков“, имаща договор за ветеринарномедицинско обслужване на зоопарка с Община Шумен (договор №25-01-113 от 01.03.2025г.) разполага, но такова електронно устройство за четене на микрочипове (четец) е необходимо да се закупи и за Зоопарк „Кьошковете“, което ще подпомогне и улесни дейността по идентификация на животните.

Досиетата трябва да се поддържат освен на хартиен и на електронен носител, затова е необходимо да бъдат закупени настолни или преносими компютри за дейността на Зоопарк „Кьошките“, за да се изпълни изискването на чл.60, (2), т.1 – „документират образците/екземплярите, както и техния произход“ на *Закон за Биологичното Разнообразие*. Необходимо е копия от документацията на хартиен и електронен носител да се поддържат и на друго място.

Необходимо е при бъдещето попълване с животни за колекцията своевременно да се изготвят индивидуалните досиета на всички новопостъпили в зоопарка животни.

5.2.6. Настаняване на животните

Важно условие за функционирането на Зоопарк „Кьошките“ Шумен е издаването на лиценз от МОСВ. Досега зоопарка е лицензиран един път, като лицензът с №43 е от 03.04.2023г. и е със срок на валидност до март 2028г.

Както по-горе стана ясно, към настоящия момент Зоопарк „Кьошките“ Шумен разполага с 11 обитания, някои от които са в общи съоръжения, а някои самостоятелни, за отглеждане на животните от колекцията, които са представени по изпълнение на изискванията на чл.60, ал.2 и 3 от *Закона за биологичното разнообразие (ЗБР)* и Наредбата по чл.61, ал.1 от ЗБР (*Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни*) както следва:

1. Настоящо обитание за носати мечета (южноамериканско коати) (*Nasua nasua*) – 2 бр. мъжки и 1 бр. женски екземпляри – неместен, незастрашен (*UICN, RED List*), вид включен в списъка на Съюза с инвазивни чужди видове към Регламент 1143/2014, които засягат ЕС след последните промени от 2019г. (*МОСВ*). Съоръжението е новопостроено, разположено в началото и вдясно на алеята. Външното пространство е покрита с метална мрежа волиера, на естествен терен и обогатена среда, даваща възможност животните да се катерят и да копаят в терена. Вътрешното помещение е с изолация, едноскатен покрив и с осигурено отопление. Изпълняват се изискванията на *Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за*

отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни.

Настоящото обитание за носати мечета (южноамериканско коати) (*N. nasua*) (ориг.)

2. **Настоящо обитание за декоративни зайци** (*Oryctolagus cuniculus*) – 6 бр. женски – одомашнен вид (ИАСРЖ, 2006), **морско свинче** (*Cavia porcellus*) – 5 бр. мъжки и 4 бр. женски – одомашнен вид (bg.wikipedia.org/wiki/морско свинче). Съоръжението е новопостроено, в началото и в ляво на алеята. Оформено е като контактна зона, като предпазната му ограда е изградена от дървени елементи с врата, през която могат да влизат посетители, но заради неблагоприятия със зайците сега достъпа за посетители е ограничен. Не се изпълняват изискванията на чл.2, ал.1, т.1 (размножаване) от Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни, защото наличните зайци са еднополови екземпляри. Необходимо е да се осигури мъжки екземпляр от вида. Морските свинчета (*Cavia porcellus*) са разположени в повдигнато съоръжение от 4 м² и до входа за обслужване се стига по дървени стъпала. Съоръжението е оборудвано с укрития за екземплярите и се изпълняват изискванията на Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни, по отношение на морските свинчета.

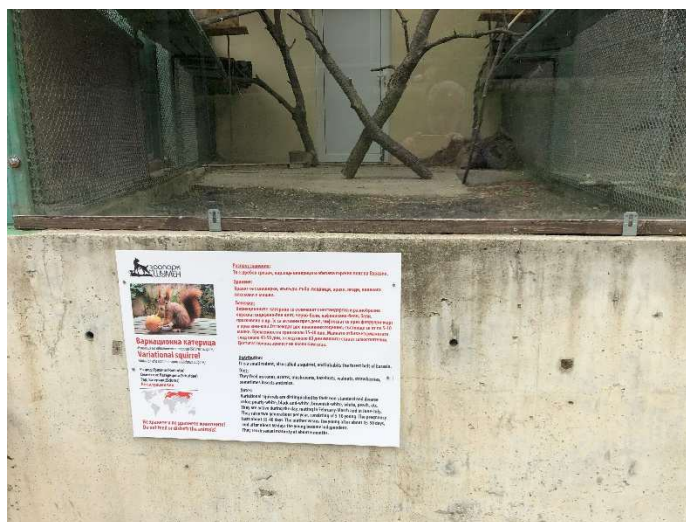
*Настоящото обитание за декоративни зайци (*Oryctolagus cuniculus*) и морско свинче (*Cavia porcellus*) (ориг.)*

3. Настоящо обитание за котешки лемур (*Lemur clatta*) – 1 бр. мъжки и 2 бр. женски - неместен, почти застрашен вид (*UICN, RED List*). Обитанието е новопостроено, второто след това на зайците и морските свинчета в ляво на алеята. То е по-голямата част от общо съоръжение в южната част на което е разположено съоръжение, във външния двор на което са настанени екземпляри, мутации на обикновена катерица (*Sciurus vulgaris*). Макар, че съоръжението е повдигнато на бетонов фундамент, експозиционния двор е насипан с почва, озеленен и обогатен с въжета и дървени конструкции за катерене, хранене и почивка на животните. Фронталната част на експозиционния двор е изпълнена от закалено стъкло. До вътрешното помещение се стига по обслужващ коридор, където освен врата за обслужване има прозорец от закалено стъкло за наблюдение на животните. Помещението е климатизирано и пода е покрит с дървесен мулч. Изпълняват се изискванията на *Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни.*

Експозиционният двор за котешки лемур (*Lemur clatta*), вътрешно помещение (ориг.)

4. Настоящо обитание за мутации на обикновена катерица (*Sciurus vulgaris*) – 1 бр. мъжки, 2 бр. женски, селектиран вид (Дарик, 2022). Обитанието е разположено от южната страна на експозиционния двор на котешните лемури. Теренът е затревен, а обитанието е обогатено с дървесни клони, въжета и дървесни хралупи. Изпълняват се изискванията на Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни.

Обитанието за мутации на обикновена катерица (*Sciurus vulgaris*) (ориг.)

5. Настоящо обитание за папагал корела (*Nymphicus hollandicus*) – 5 бр. неопределен пол, – неместен, незастрашен вид (UICN, RED List), **калифорнийски пъдпъдък (*Callipepla californica*)** – 1 бр. мъжки, 1 бр. женски, неместен, незастрашен

вид (UICN, RED List), **масков вирджински пѓдпѓдѓк** (*Colinus virginianus*) – 1 бр. мъжки, 1 бр. женски, неместен, почти застрашен вид (UICN, RED List) и **черноопашато прерийно кученце** (*Cynomys ludovicianus*) – 2 бр. мъжки, 2 бр. женски, неместен, незастрашен вид (UICN, RED List). Трите вида птици и черноопашатото прерийно куче са настанени във вътрешно помещение от общото съоръжение за лемури и мутации на обикновенната катерица, като има врати за обслужващия коридор и експозиционния двор на катериците, Вирджинските пѓдпѓдѓци са настанени в дървен кафез (снимката долу, в дясно) в помещението. Липсват елементи на естествена среда. Настанени макар и временно по този начин и четирите вида не могат да бъдат наблюдавани от посетителите. Не се изпълняват изискванията чл.2 (1), т.1 и т.8 на *Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни*. Необходимо е и четирите вида да бъдат настанени по подходящ начин и това може да стане в новопостроено но недовършено съоръжение разположено на север от обитанието за диамантен фазан.

*Настоящо обитание за папагал корела (*Nymphicus hollandicus*), калифорнийски пѓдпѓдѓк (*Callipepla californica*), масков вирджински пѓдпѓдѓк (*Colinus virginianus*) и черноопашато прерийно куче (*Cynomys ludovicianus*) (ориг.)*

*Новопостроеното, но недовършено съоръжение, където могат да бъдат настанени папагал корела (*Nymphicus hollandicus*), калифорнийски пъдпъдък (*Callipepla californica*), масков вирджински пъдпъдък (*Colinus virginianus*) и черноопашато прерийно куче (*Cynomys ludovicianus*) (ориг.)*

6. Настоящо обитание за сурикат (*Suricata suricatta*) – 1 бр. мъжки и 4 бр. женски – неместен, незастрашен вид (*UICN, RED List*). Обитанието е ново построено, разположено отдясно на алеята, срещу ветеринарната амбулатория.. То е изградено на повдигнат бетонов фундамент, като експозиционният двор е насипан с почва и са разположени каменинови тръби за обогатяване на средата. Вътрешното помещение е отопляемо и пода е застлан с дървесен мулч. Изпълняват се изискванията на *Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни*. Съоръжението би могло да се препроектира и реконструира, като се прокопае тунел под стълбите за голямата волиера за птици за да се разшири експозиционният двор, като част от зелената площ, разположена южно от стълбите към волиерата.

Настоящото обитание за сурикат (*Suricata suricatta*) (ориг.)

7. **Настоящо обитание за обикновен паун**, (*Pavo cristatus*) – 4 бр. мъжки, 2 бр. женски – неместен, незастрашен вид (*UICN, RED List*), **тракийски кеклик** (*Alectoris chucar*) – 1 бр. мъжки, 1 бр. женски – местен, застрашен вид в ЧКБ (Големански, В. и др., 2015), **яребица** (*Perdix perdix*) – 1 бр. мъжки – местен, незастрашен вид (*UICN, RED List*), **колхидски фазан** (*Phasianus colchicus*) – 1 бр. мъжки, 2 бр. женски – изчезнал вид в ЧКБ (Големански, В. и др., 2015), **златен фазан** (*Chrysolophus pictus*) – 1 бр. мъжки, 1 бр. женски, неместен, незастрашен вид (*UICN, RED List*), **папагал монах** (*Myiopsitta monachus*) – 25 бр. с неопределен пол, неместен, незастрашен вид (*UICN, RED List*). Обитанието е ново построена обширна волиера от 217м² площ и 13м² вътрешно помещение. Разположена е от дясно на алеята между обитанията за носати мечета и сурикати, но на по-висока кота. Тя е на естествен терен и с изградена водна площ. Осигурени са достатъчно на брой укрития за птиците на земята и във височина. Волиерата е представена много добре за посетителите и с изпълнението на висящи предпазни вериги, след входната врата и предверие, посетителите могат да влязат при птиците (контактна зона). Не се изпълняват изискванията на *Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни* по отношение на чл.2 (1), т.1 – запазване на размножаването за яребица (*Perdix perdix*), затова е необходимо да се осигури женски екземпляр от вида и да се определи пола на папагалите монах.

Настоящото обитание за паун, (*Pavo cristatus*), тракийски кеклик (*Alectoris chucar*) –, яребица (*Perdix perdix*), колхидски фазан (*Phasianus colchicus*) , златен фазан (*Chrysolophus pictus*), папагал монах (*Myiopsitta monachus*) (ориг.)

С настаняването на местни видове (тракийски кеклик и колхидски фазан), включени в ЧК на България (Големански, В. и др., 2015) и яребица се оформя зона с типични за фауната на България представители – **„Зона България“**, която носи висока консервационна значимост за дейността на Зоопарк „Къшкетите“ Шумен.

8. Настоящо обитание за диамантен фазан (*Chrysolophus amherstiae*) – 1 бр. мъжки и 2 бр. женски – неместен, незастрашен вид (UICN, RED List). Обитанието е новопостроено и е част от общо съоръжение в което по нагоре се предложи да бъдат настанени папагал корела (*Nymphicus hollandicus*), калифорнийски пъдпъдък (*Callipepla californica*), масков вирджински пъдпъдък (*Colinus virginianus*) и черноопашато прерийно куче (*Cynomys ludovicianus*) разположено на север от обитанието за сурикати. Изпълняват се изискванията на Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни.

Настоящото обитание за диамантен фазан (*Chrysolophus amherstiae*), (ориг.)

9. **Настоящо обитание за чинчила** (*Chinchilla lanigera*) – 4 бр., неопределен пол – неместен, одомашнен вид (*Faua.bg*), дивата форма – критично застрашен вид (*UICN, RED List*). Обитанието е новопостроено и е разположено между това за сурикати и диамантен фазан. Представлява дървена клетка облечена с мрежа, и е обогатена с дървени стълбички, тераси и място за пясъчна баня. Изпълняват се изискванията на Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни. Необходимо е да се определи пола на животните, за да се попълнят коректно досиетата им.

Настоящото обитание за чинчила (Chinchilla lanigera) (ориг.)

10. Настоящо обитание за чилийска катерица дегу (*Octodon degus*) – 1 бр. мъжки – неместен, незастрашен вид (*UICN, RED List*). Заради социалното си поведение се отглежда като домашен любимец, предлага се в много зоомагазини и може да се приеме като одомашнен вид (<https://bg.wikipedia.org/wiki/Дегу>). Обитанието е новоизградена дървена конструкция повдигната от естествения терен и е разположено между обитанието за сурикати от север и голямата волиера за птици от юг. Не се изпълняват изискванията на *Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни, във връзка с чл.2, ал.1, т.7* – единична бройка, затова е необходимо да бъде осигурен женски екземпляр от вида.

*Настоящото обитание за чилийска катерица дегу (*Octodon degus*) (ориг.)*

11. Настоящо обитание за камерунска коза (*Capra hircus minor*) – 5 бр. мъжки, 12 бр. женски – одомашнен вид (*Агро Телеграф, 2022*) и **муфлон (*Ovis musimon*)** – 2 бр. мъжки, 3 бр. женски – не е защитен вид в България (*ЗБР*) и не е включен в ЧК на България (*Големански, В. и др., 2015*). Съоръжението е разположено на естествен терен и алеята за посетители свършва глухо в него без да продължава, заради продължаващи ремонтни дейности. Съоръжението е амортизирано, защото е старо и общата му площ е около 4000 м². Необходимо е да се проектират и да се изградят на мястото на съществуващото съоръжение две нови обитания. Едното обитание, където

се вижда укритието за животните (снимката долу), може да се оформи като „фермерски кът“, след като се изведат от експозиция камерунските кози и на тяхно място да бъде настанена медночервена шуменска овца - одомашнен вид, типичен представител за района (ИАСРЖ, 2006) и черна шуменска кокошка - одомашнен вид, застрашена от изчезване порода, типичен представител за района (ИАСРЖ, 2006). Покривът на укритието за животни може да се проектира като площадка за наблюдение от посетителите, до която се стига по стълби.

Другата част от съществуващото съоръжение, може да се проектира и изгради, като обитание за смесена експозиция от **дива коза** (*Rupicapra rupicapra*), местен, застрашен вид в ЧКБ (Големански, В. и др., 2015), **муфлон** (*Ovis musimon*) – 2 бр. мъжки, 3 бр. женски – не е защитен вид в България (ЗБР) и не е включен в ЧК на България (Големански, В. и др., 2015) и **див заек** (*Lepus europaeus*), местен незастрашен вид (IUCN, RED List).

Необходимо е при проектирането на обитанията да се проектират и алеи за посетителите, тъй като към настоящия момент достъпа на посетители е ограничен, както и ВиК и Ел инсталации.

Настоящото обитание за камерунска коза (*Capra hircus minor*) и муфлон (*Ovis musimon*) (ориг.)

Месторазположението на Зоопарк „Кьошките“ Шумен в естествена паркова среда дава възможност животните да бъдат настанени в среда, близка до естествените им местообитания. При съществуващите 11 хабитата тази възможност е

оползотворена оптимално и може да се види при носатите мечета (*Nasua nasua*), котешките лемури (*Lemur clatta*), сурикат (*Suricata suricatta*) и обширната волиера за смесена експозиция от птици. При почти всички хабитати съоръженията са разположени на естествен терен, а където има бетон, толкова критикуван в зоопарковите съоръжения, той е покрит с почва. Изградените обитания са с наличие на адаптирана среда за живот. Има възможности за прикриване или за оттегляне на по-слаби екземпляри в случай на стълкновение. Обогащената и оформена среда ще осигурява занимания на животните и възможност за поддържане на добра физическа форма. На много места обаче някои стари обитания са полуразрушени и неизползваеми.

Неизползваеми обитания (ориг.)

Необходимо е на тяхно място да се проектират и изградят нови, за да се оползотвори мястото и така, че да отговарят на изискванията на *Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни*, във връзка с видовете, които ще са настанени в тях за постигане на консервационна стойност.

Структурирането на всяко съоръжение трябва да бъде внимателно планирано, за да отговоря на биологичните изисквания на животните, които ще го обитават. Пространствените ограничения са сериозен проблем пред множество зоопаркове, включително и Зоопарк „Къшкетите“ Шумен, които не могат да разширяват територията си по една или друга причина. Настаняването на различни съвместими

видове заедно в едно съоръжение може да помогне за максимално използване на пространството в зоопарковете. Така се постига увеличаване на капацитета за задържане, без да се променя пространството за задържане (<http://www.azaungulates.org/mixed-species>). **Чрез оформяне на смесени композиции от различни видове се елиминира разхода на пространства, постига се спестяване на разхода за изграждане на съоръжения, повишаване ефикасността на обслужване и по-впечатляващо преживяване за гостите!**

Трябва да се обърне специално внимание на структурата на съоръженията, в които ще се отглеждат смесени експозиции от животни, във връзка с техните биологични особености. Във връзка с развлекателната функция на зоопарка трябва да се вземе под внимание, че посетителите понякога също безпокоят животните. Независимо от вида всяко животно трябва да има осигурена възможност да се оттегли в зона където има сигурност и спокойствие, като не се допуска посетителите да имат визуален достъп до животните от всички страни.

От анализа на данните и обследване на място в зоопарка става ясно, че територията на зоопарка е малка – 8008 м². Това е ограничаващо условие за разполагане на голяма експозиция, като се има предвид и утежняващото обстоятелство, от неравния терен. Ако ръководството на Община Шумен намери начин за приобщаване към територията на Зоопарк „Кьошките“ на територия от 15-20 дка от източната страна на зоопарка, където минава „Алея на здравето“, там би могло да се проектира и изгради съоръжение, в което могат да се отглеждат местни копитни видове животни като елени, сърни, волиера за дневни грабливи птици и др. на голямо пространство в естествена среда.

*Пространство на изток от Зоопарк „Кьошките“, където минава „Алея на здравето“
(ориг.)*

5.2.7. Електроснабдяване

За нуждите от електричество на Зоопарк „Кьошките“ Шумен е изградена подземна електроснабдителна мрежа, която е част от съществуваща инфраструктура. Предоставена е служебна бележка № 2501013291 – 1/23.05.2025г. на Община Шумен в уверение на това, че е клиент на Електроразпределение Север АД, за обект с място на потребление: гр. Шумен, парк Кьошките, Зоопарк, с клиентски № 5300000531 и абонатен №11131059.

По-голямата част от животните в колекцията на Зоопарк „Кьошките“ Шумен са видове, които могат да издържат на ниски температури и не се отопляват. Теплолюбивите видове са малко, но във връзка с поддържане на оптимална температура за тяхното отглеждане в зоопарка се използват електрически уреди. Зоопаркът обаче няма изградена автономна електрозахранваща система в случаи на аварии в електропреносната мрежа. Тези ситуации са **рискови за оцеляването на теплолюбивите видове** при аварии, настъпили в студените месеци на годината. Затова трябва да се предвиди осигуряване на автономна електрозахранваща система (агрегат) за електричество при аварии. При използване на електропастири в съоръженията за предотвратяване бягството на животни, те трябва да бъдат захранвани с електричество от електропреносната мрежа или фотоволтаични системи и да са осигурени с акумулатор.

5.2.8. Водоснабдяване

Обектът е захранен с питейна вода от помпена станция „Хижата“ по гравитачен път по водопровод Ф3/4. Налягането е 3 атм. Водата, която се предлага на животните в Зоопарк „Кьошките“ Шумен за пиене, към настоящия момент е от ВК инсталацията само при новопостроените обитания. Необходимо е да се осигури евтин воден ресурс за осигуряване на водните площи при планираното изграждане на нови съоръжения. Това е възможно след проектиране и изграждане на връзка от

водопреносна тръба, преминаваща в близост до зоопарка, която се захранва от изкуствен водоем, събиращ естествено течаща вода, както и проектиране и изграждане на трайна ВиК инсталация до всички обитания и водни площи. В съоръженията, където има водни площи, големината на отворите за изтичане и изпускане на водата при почистване да са съобразени с големината на животните и да имат предпазни решетки против бягства.

Изкуственият водоем събиращ естествено течаща вода целогодишно и захранващ водопреносната тръба в близост до зоопарка(ориг.)

5.2.9. Осигуряване на ролята на Зоопарк „Къшкочеве“ Шумен за опазване на биологичното разнообразие, чрез участие в консервационни дейности, подпомагащи опазването и/или възстановяване на видове в природата.

Зоопарк „Къшкочеве“ Шумен не е член на Българската асоциация за зоопаркове и аквариуми (БАЗА) и на международни организации на зоопаркове, затова не взема участие и не са правени запитвания за включване в международни програми за отглеждане и развъждане на застрашени видове. Към момента в Зоопарк „Къшкочеве“ Шумен се отглеждат два вида от местната фауна, които имат консервационна значимост за опазване на видовете в дивата природа и поддържане на популация на затворено – „ex-situ“ и това са **тракийски кеклик** (*Alectoris chucar*) – местен, застрашен вид в ЧКБ (Големански, В. и др., 2015) и **колхидски фазан**

----- www.eufunds.bg -----

(*Phasianus colchicus*), чийто природозащитен статус е изчезнал вид в ЧКБ (Големански, В. и др., 2015).

За да се осигури ролята на зоопарка в опазване на биологичното разнообразие е необходимо да се извърши проектиране и изграждане на нови обитания за вълк (*Canis lupus*), дива котка (*Felis silvestris*), рис (*Lynx lynx*), видра (*Lutra lutra*), дива коза (*Rupicapra rupicapra*) и див заек (*Lepus europaeus*), ням лебед (*Cygnus olor*) и червеногуша гъска (*Branta ruficollis*) за смесена експозиция от водоплаващи птици, за да се предложат оптимални условия, приоритетно за местни видове, липсващи към момента в колекцията на зоопарка, които Зоопарк „Кьошките“ Шумен трябва да си набави чрез закупуване, размяна или размножителен заем, за да попълни колекцията си с тях.

Присъствието на тези характерни за българската фауна видове ще даде възможност да се оформи **„Зона България“** в експозицията на зоопарка. Успешното размножаване на животните ще даде възможност млади индивиди, след необходимата адаптация, да бъдат възстановени в природата, примерно в сътрудничество със Сдружение „Зелени Балкани“, Фонда за дивата флора и фауна и др.

Друго направление, в което може да се извършва конзервационна дейност е предлагане на информация и обучение на посетителите. На територията на Зоопарк „Кьошките“ Шумен към момента няма изградена сграда, предвидена за информационно-образователен център. За да може Зоопарк „Кьошките“ Шумен да изпълнява такива *непреки конзервационни дейности* е необходимо да бъде проектиран и изграден такъв, като част от административно-битовата сграда и в щатното разписание на Зоопарк „Кьошките“ Шумен да се предвиди позиция за аниматор – лице с подходящо биологично образование, което да води обучение.

В Информационно-образователния център аниматора и поканени лектори могат да изнасят лекции и беседи, във връзка с опазването на биологичното разнообразие и ролята на зоопарковете в тази дейност в наши дни. По този начин умело се преплитат развлекателната и образователна функции на зоопарка. Информационно-образователният център, трябва да бъде оборудван с мултимедия, екран, маси, столове, различни видове табла. В него могат да се оформят колекции от различни видове яйца на птици от зоопарка, с описание на техните характеристики и период

за люпене. Тук може да бъде разположен инкубатор и да се демонстрира възпроизводството на птици, като принос към опазване на биоразнообразието. По примера на някои зоопаркове, тук могат да се отглеждат някои дребни животни и да се оформи контактна зона, в която малки деца - посетители на зоопарка, могат да ги видят отблизо, и да ги докоснат, защото това им действа позитивно и ги възпитава в хуманно отношение към животните. Ръководството на Зоопарк „Кьошките“ Шумен трябва да планира организиране и провеждане в подходящ сезон дни за „Зелена работилница“ с ученици за изработване на хранилки и къщички за птици и поставянето им на територията на зоопарка. По този начин младите хора се приобщават в действия по опазване на биоразнообразието, което им въздейства емоционално и възпитателно.

Примерен образователно-информационен център в комплекс с административна сграда от зоопарк Стара Загора (ориг.)

5.2.10. Съхранение на храната за животните

Съхранението и подготовката на хранителните продукти, предназначени за изхранване на животните в Зоопарк „Кьошките“ Шумен, се съхраняват и подготвят в специално устроено за това помещение, което е част от обитанието за котешки лемур. Липсва обособено място за съхранение на грубия тревен фураж (люцерна,

сено, както се вижда от снимката долу) и зърнен фураж, които се доставят от автомобили на ОП „Паркове и обредна дейност“.

Помещението за подготовка на храна и място за съхранение на тревен фураж (ориг.)

Необходимо е да се проектира и изгради помещение за съхранение на груб тревен фураж (люцерна, сено) и зърнен фураж. Като подходящо място може да се определи това до вътрешното помещение на настоящето обитание за камерунски кози и муфлони, където се планира да проектира и изгради „фермерски кът“.

Към настоящия момент в колекцията от животни на Зоопарк „Къшкочеве“ Шумен няма много хищни животни (само носати мечета) и дневната консумация не е голяма. С планирането да се изградят нови обитания за вълк, дива котка, рис, видра, белоглав лешояд и влизането в колекцията на горе изброените животни, които са хищни, дневната консумация от месо ще се увеличи и е необходимо да се проектира и изгради помещение за съхранение на месо. За да не бъде отделна сграда, е възможно то да е част от планирания да се проектира и изгради административно-битов комплекс, с информационно-образователен център и ветеринарна амбулатория, като хладилна камера или помещение с фризери.

Зоопарк „Къшкочеве“ Шумен не разполага с автомобил за осъществяване на снабдяването с хранителни продукти и евентуално разнасянето на дажбите до съоръженията. За снабдяване с продукти се използват автомобили от ОП „Паркове и обредна дейност“, към Община Шумен, а разнасянето на дажбите храна за животните се осъществява на ръка и с помоща на ръчни строителни колички.

5.2.11. Ветеринарно обслужване

Зоопарк „Кьошките“ Шумен има регистрация за животновъден обект съгласно чл.137(1) от *Закона за ветеринарномедицинската дейност (ЗВМД)* и е регистриран като животновъден обект в ОДБХ гр.Шумен с удостоверение № ЗЖ18-5105, 07.09.2021г.

Във връзка с чл.3 ал.5 на *Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни*, на територията на зоопарка има изградена и регистрирана **Ветеринарномедицинска амбулатория** с Удостоверение за тази регистрация №1/08.09.2021г., която е оборудвана и с уникален регистрационен №2792079, като към нея има изолатор.

Като месторазположение ветеринарномедицинската амбулатория е разположена в празно пространство в близост с обитанието за котешки лемур, където при настоящето планиране се предвижда да бъде изграден административно-битов комплекс с информационно-образователен център и ветеринарномедицинска амбулатория, затова ще е необходимо да бъдат премахнати фургонните модули, които в момента са ветеринарномедицинска амбулатория.

Ветеринарномедицинската амбулатория с изолатор в Зоопарк „Кьошките“ (ориг.)

За грижата по обследване на здравния статус на животните от Зоопарк „Кьошките“ Шумен - извършване на диагностика, ветеринарномедицински профилактични мероприятия, манипулации и лечение на болели животни, водене на необходимата документация и вписване в амбулаторен дневник за извършените дейности, Община Шумен има сключен договор № 25-01-113/01.03.2025г. с ЕТ „Пламен Дечков“, представляван от д-р Пламен Дечков.

5.2.12. Обучение и информация, научни изследвания

Към настоящия момент в Зоопарк „Кьошките“ Шумен няма изградена сграда, предвидена за извършване на информационно-образователна дейност. Необходимо, е да бъде проектиран и изграден информационно-образователен център, за да бъде изпълнено изискването на чл.60(2), т.9 – „провеждат образователна и възпитателна дейност“ от *Закон за Биологичното Разнообразие* (МОСВ). Необходимо е информационно-образователният център да бъде оборудван с необходимата техника – компютър, мултимедия, информационни табла, сбирки, маси, столове и др. Проектирането и изграждането на информационно-образователния център, може да бъде част от административно-битов комплекс, който да бъде проектиран и изграден на празното място, където сега е разположена ветеринарната амбулатория

В отговор на изпълнение на изискванията на Закона за Защита на Животните (ЗЗЖ, 2008) персоналят, ангажиран с отглеждането на животните от експозицията, трябва задължително да премине курс на обучение за професионална квалификация „Защита и хуманно отношение към животните“. Това гарантира прилагане на хуманни методи и практики, при отглеждане на животните от експозицията, регламентирани от действащата нормативна уредба.

Необходимо е да се изготвят „Програма за начален инструктаж“ на персонала в зоопарка и „Правилник за вътрешния ред в Зоопарк „Кьошките“ Шумен“, които трябва да бъдат разработени и всички новоназначени да бъдат добре запознати с тях, веднага след започване на работа.

Необходимо да се изготви и „Инструкция за безопасна работа с животните“, която също липсва, като в нея да са описани действията, които персоналят трябва да извърши в случай на злополука, инцидент, бягство на животно от съоръжение и др.,

с която новоназначените да се запознават и инструктират веднага след започване на работа.

Екземпляри от „Програма за начален инструктаж“, „Правилник за вътрешния ред в Зоопарк „Кьошките“ Шумен“ и „Инструкция за безопасна работа с животните“ да са поставени на видимо място в помещението за почивка на персонала.

За формиране на правилно поведение у посетителите и предпазване от инциденти да се изготвят „Правила за поведение на посетителите в Зоопарк „Кьошките“ Шумен“, които също липсват, с илюстрации към тях и да са поставени на входа на зоопарка и на още няколко места в зоопарка.

Пред входа на зоопарка липсва информационно-указателна табела за институцията и е необходимо да бъде изготвена такава. Пред обитанията на животните има поставени информационно-указателни табели с описание за вида, което включва името на български и латински по класификация, със снимка. Ареал на обитаване, морфологични, биологични, етологични, физиологични и др. особености на вида, любопитни факти и неговият природозащитен статус, защото това е елемент от общественото образование.

Информационно-указателна табела пред обитанията в Зоопарк „Кьошките“ (ориг.)

Обучението на персонала е важна част от изграждането и поддържането на административен капацитет за зоопарковете. Затова е необходимо да бъде планирано провеждане на обучителни семинари за персонала на място в Зоопарк „Кьошките“ Шумен от специалисти в областта и да бъдат поканени за лектори университетски

преподаватели. Планира се обученията да продължат за целия десетгодишен планиран период, поне веднъж годишно.

За да се изпълни изискването за обучение и информация е необходимо ръководството на Зоопарк „Кьошките“ Шумен да сключи договори за провеждане на ученически и студентски практики със средни училища, профилирани в областта на биологията и Шуменски Университет, Шумен или Тракийски Университет, Стара Загора. Тук учениците и студентите ще имат възможност да се запознаят с различни видове диви животни, различни от продуктивните. Ще се запознават и участват активно в дейностите по обслужване на животните, изучават режимите на хранене, дневните менюта, предлагането на вода, природозащитният статус на животните, хигиенизиране на помещенията и парковата площ. Ще могат да се запознаят с различните режими и продължителност на инкубация на яйца от птици от колекцията на зоопарка, режимите за отглеждане след излюпване и възможностите за обратно връщане в Природата след тяхната адаптация. По този начин у тях се ще повиши професионалната им подготвеност, придобиване на трудови навици, повишаване на природозащитното възпитание.

Към настоящия момент Зоопарк „Кьошките“ Шумен не организира научни и други изследвания от значение за опазване и отглеждане на видовете, или с повторното им въвеждане в природата, затова е необходимо ръководството му в бъдещата си дейност да си партнира с изследователи от Шуменски Университет, Аграрен Университет Пловдив или Тракийски Университет Стара Загора, като предостави поле за изследователска дейност в Зоопарк „Кьошките“ Шумен.

5.2.13. Подобряване на достъпа и сигурността на посетителите

Достъпа до Зоопарк „Кьошките“ Шумен за посетителите, към настоящия момент е възможен от вход разположен от южната страна на зоопарка, разположен, непосредствено до сградата на съседния хотел „Орбита“. То е възможно в обявеното работно време на Зоопарк „Кьошките“ Шумен - от 9:30 до 19:00 ч., всеки ден, **без такса**.

Входа за Зоопарк „Кьошковете“ от южната му страна с табела за работно време (ориг.)

Посетителите на Зоопарк „Кьошковете“ Шумен са ограничени във връзка с достъпа до цялата територия на зоопарка, заради продължаващи ремонтни дейности. Достъпа е възможен до ново изградените съоръжения по асфалтова алея и стълби от двете страни на която са изградени те, до обитанието за камерунски кози и муфлони, където има сложена забранителна табела.

Централната асфалтирана алея около която са разположени новопостроените обитания и забранителната преграда (ориг.)

Необходимо е в плана за развитие на Зоопарк „Кьошковете“ Шумен за следващите десет години да се предвиди проектиране и изграждане на алеи за

посетителите, които дават възможност да се достигне до всяко от планираните за изграждане съоръжение, без затруднение.

По алеята на Зоопарк „Къшкоте“ и пред голямата волиера за птици има разположена паркова мебел и има обособени кътове за отдих. Необходимо е при предстоящото проектиране и изграждане на алеи за посетителите до всяко обитание да се обособят кътове за отдих и занимания за деца и да се постави паркова мебел, защото това е предпоставка посетителите в зоопарка да могат да останат за по-дълго време в него.

В близост до входа на Зоопарк „Къшкоте“ Шумен има изградена детска площадка и разположена паркова мебел, но тя не е част от зоопарка.

Детска площадка с паркова мебел до входа на Зоопарк „Къшкоте“ (ориг.)

Посещението на родители с колички с малки деца в Зоопарк „Къшкоте“ Шумен ще бъде затруднено заради неравния терен и най-вероятно много стълби по алеите. Необходимо е обаче да се проектира и изгради, като част от административно-битовия комплекс помещение за тоалет на децата (стая за майката). Необходимо е да се предвиди поставянето на преместваеми, химически дамски и мъжки тоалетни, което ще е предпоставка посетителите да останат за по-дълго в зоопарка.

Към настоящия момент посетителите имат добра възможност да имат достъп до животните в голямата волиера за смесена експозиция от птици до осем човека, както е указано. В другите обитания посетителите имат само визуален контакт с животните

от алеята покрай съоръженията. Това ограничава посетителите да наблюдават животните от колекцията само в експозиционните дворове на съоръженията, но е наложително от съображения за безопасност на посетителите.

Добре поддържаната паркова среда влияе позитивно на посетителите. За да се чувстват те уютно, и да желаят да посетят зоопарка отново, е необходимо да се поддържат добре изкосени тревните площи и да не се допуска прорастване и избуяване на плевели, защото това създава впечатление за запустялост. В това отношение Зоопарк „Къшкете“ Шумен е облагодетелстван от факта, че за поддръжката на парковата среда се грижи ОП „Паркове и обредна дейност“ към Община Шумен.

Предпазните парпети пред обитанията на животните са свързани с безопасността на посетителите и предпазването им от нараняване от животно. В Зоопарк „Къшкете“ Шумен, пред всички ново построени обитания има предпазни парпети придружени от табели забраняващи преминаването им от посетители.

В зоопарка има изградено алейно осветление и това ще се отразява позитивно на посещенията на посетителите към края на работното време в зоопарка през зимните месеци, когато става тъмно доста рано и това ще помогне за увеличаване на престоя на посетителите. Необходимо е да се проектира и изгради допълнително алейно осветление за цялата територия на зоопарка заради планираните за проектиране и изграждане нови обитания за местни, консервационни значими видове. С цел енергийна ефективност, може да се постави и соларно осветление.

5.2.14. Сигурност. Предотвратяването бягството на животни или навлизане в загражденията на външни хищници

Тези дейности са свързани с четвъртото направление консервационни мерки в зоопарковете. В зоопарковете посетителите имат възможността да видят някои от най-интересните животни на земята в среда близка до естествената им. В същото време над 77% от зоологическите градини съобщават за сериозни бягства на животни. 50% от тези бягства са класифицирани като застрашаващи или опасни. В 70% от случаите е имало ранен или убит служител при контакта между хората и животните. При 27% са докладвали, че член на обществото е бил ранен или убит в

този контакт (Михайлов, Р., 2015). Не открихме данни за напуснали обитанието си животни от Зоопарк „Кьошките“ Шумен.

Животните в зоопарковете се възползват от всички предоставени им възможности за бягство. Причина за бягства от съоръженията в зоопарковете е, че проектирането и строителството на някои съоръжения не са съобразени с биологичните особености на животните, които са настанени в тях. Основната причина за бягство на животни от съоръженията е човешка грешка – незатваряне на врати и неревизиране на съоръженията (Mihaylov et al., 2016). При някои случаи на бягства от зоопаркове, когато животните представляват сериозна заплаха за обществото и за да бъдат предпазени хората, може да се вземе решение за летален край (BBC News, 2011, Cawley, 2014).

В Зоопарк „Кьошките“ Шумен трябва да се обърне сериозно внимание на дейностите по предотвратяване бягства на животни. Необходимо е да се изготвят „Правилник за вътрешния ред в Зоопарк „Кьошките“ Шумен и „Инструкция за безопасна работа на гледачите на животни и служителите от Зоопарк „Кьошките“ Шумен при работа с диви животни“. В тях трябва да са описани дейностите, които гледачите на животни ще изпълняват за недопускане бягства на животни – проверка целостта на съоръженията, проверка заключването на вратите. Между гледачите и охранителите се обменя информация за състоянието на животните и клетките при постъпване и напускане на работа. Дейностите ще се изпълняват за целия планиран десетгодишен период.

Важно условие за задържане на животно на територията на зоопарка при евентуално бягство, играе оградата по външния периметър на зоопарка. В Зоопарк „Кьошките“ Шумен, както стана ясно по напред, тя е изградена от заварени метални пана с височина 2,4 м, в които има заварени метални арматури, формиращи светъл отвор 25/25 см и е необходимо допълнително осигуряване на предпазната ограда с плетена метална мрежа за намаляване на светлите отвори и невъзможност за преминаване на хищници.

Целостта на оградата трябва да се проверява денонощно от охранителите на Зоопарк „Кьошките“ Шумен и при открити нередности, те да се отстраняват веднага от персонала за целия планиран десетгодишен период.

Към настоящия момент Зоопарк „Кьошките“ Шумен разполага само с два мрежести кепа и дистанционна закрутка за имобилизиране на животни за манипулации или за залавяне на животни, напуснали съоръжението си. Необходимо е да се предвидят средства и да се закупят специализирана пневматична пушка за изстрелване на дистанционни спринцовки с упойващо вещество с достатъчен обем на действие, както и други помощни средства.

За да бъде добре подготвен екипа на зоопарка при действия по залавяне на животно, напуснало съоръжението си е необходимо в Зоопарк „Кьошките“ Шумен, да се планират ежемесечни тренировки на персонала за ситуации на бягства на животни за целия планиран десетгодишен период. С цел предпазване от навлезли външни хищници на територията на зоопарка, той трябва да е снабден с капани за хуманно залавяне, които биха били от полза и при бягства на животни.

6. НЕОБХОДИМИ ОБЛАСТИ НА РАЗВИТИЕ И КОНКРЕТНИ МЕРКИ

6.1. Изграждане на административен капацитет

6.1.1. Проектиране и изграждане на административно-битова сграда в комплекс с информационно-образователен център и ветеринарна клиника или амбулатория

Основни цели:

- Осигуряване на подходящи условия за работа на персонала, изпълнение изискванията на чл.60, ал.2, т.9 – „провеждат образователна и възпитателна дейност“, от Закон за Биологичното Разнообразие и чл.3 (5) от Наредба № 6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни.

Описание:

Проектиране и изграждане на административно-битова сграда в комплекс с информационно-образователен център и ветеринарна клиника или амбулатория с осигурени работни помещения за специалистите с висше образование, помещение за

почивка на гледачите, съблекални, бани, и тоалетни за мъже и жени, „стая за майката“ за посетители с малки деца, помещение за съхранение на месо.

6.1.2. Проектиране и изграждане на помещение за каса и определяне на входна такса

Основни цели:

- Възможност за собствени приходи от посещения, които ще подпомагат бюджета на Община Шумен и издръжката на зоопарка

6.1.3. Назначаване на ръководител на Зоопарк „Къшквете“

Основни цели:

- Изпълнение изискванията на чл.3 (1) от Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни

Описание:

По този начин ще се изпълнят изискванията на чл.3, ал.1 от Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни, съгласно който „Работата по прилагане на изискванията по тази наредба и адаптирането към условията за отглеждане и размножаване на животните се провежда под ръководството на компетентни лица с висше образование и необходимата професионална квалификация в областта на биологията“

6.1.4. Назначаване на зооинженер

Основни цели:

- Изпълнение изискванията на чл.3, ал.2 от Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни.
- Изготвяне на качествени хранителни менюта за животните.

Описание:

По този начин ще се изпълнят изискванията на чл.3, ал.2 от *Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни*, съгласно който “качеството и количеството на храната на животните и организирането на процеса на хранене се определят от специалисти с висше или средно образование и необходимата професионална квалификация в областта на зооинженерството и зоотехниката”. Това ще гарантира най-подходящото хранене на животните.

6.1.5. Назначаване на двама касиери

Основни цели:

- Удължаване престоя на посетителите в зоопарка
- Повишаване на приходите от продадени билети

Описание:

Назначаването на двама касиери, ще даде възможност лятното работно време да бъде удължено до 19:30 часа и посетители да посещават зоопарка до по-късно. Това ще даде възможност приходите от билети да се повишат, като посещенията в зоопарка ще могат да бъдат до по-късно. Наличието на двама касиери ще улесни ползването на отпуски и болнични, без това да се отразява на продажбата на билети.

6.1.6. Назначаване на физическа охрана за зоопарка

Основни цели:

- Гарантиране сигурността на зоопарка
- Осъществяване на видеонаблюдение за нежелателни прояви на посетители

Описание:

Назначаването на денонощна охрана, ще гарантира сигурността на зоопарка. Осъществяването на видеонаблюдение на територията на зоопарка ще допринесе за превенция от нежелателни прояви на посетители и предостави информация при инциденти.

6.1.7. Изготвяне на Уеб сайт на Зоопарк „Кьошките“ Шумен

Основни цели:

- Популяризиране дейността на Зоопарк „Къшкетете“ Шумен
- Осигуряване на информация за посетителите и други партньорски зоопаркове в страната и чужбина.

Описание:

Чрез умелото поддържане на сайта могат да се постигнат положителни ефекти в няколко направления – административен капацитет, информираност и обучение за посетителите, комуникация с партньорски зоопаркове в страната и чужбина.

6.1.8. Закупуване на радиостанции

Основни цели:

- Бърза комуникация с всички

Описание:

Със закупуването на радиостанции ще се осигури възможност при необходимост всеки от служителите да потърси съдействие по единната радиочестота от всички едновременно.

6.1.9. Проектиране и изграждане на допълнително видеонаблюдение за цялата територия на зоопарка

Основни цели:

- Информация за неправомерни действия от посетители
- Наблюдение поведението на животните

Описание:

Изграждане на видеонаблюдение в близост до обитанията за животни.

6.1.10. Изграждане на информационна система за управление на колекцията

Основни цели:

- Ефективно управление на колекцията

Описание:

Информационната система за управление на колекцията трябва да съдържа електронните досиетата на екземплярите, отглеждани в зоопарка, в които да има данни за техния пол, произход, родословие, възраст, отличителни белези, маркировка, здравен статус, начин на придобиване и др. Системата трябва да позволява извличане на данни по определени критерии, което ще помогне за планиране и управление на колекцията по отношение на дейностите по размножаване, хранене, профилактика, заболявания, лечение, обмен на екземпляри и др. В зависимост от това как е разработена системата, тя може да дава и информация за броя посетители през годината.

6.1.11. Закупуване на специализиран автомобил за транспорт на животни

Основни цели:

- Осигуряване на разнообразие от животни в експозицията.

Описание:

Придобиването на собствено превозно средство, специализирано за транспорт на животни ще помогне за обогатяване на колекцията.

6.1.12. Предвиждане на средства в бюджета за закупуване на животни

Основни цели:

- Осигуряване на разнообразие от местни видове с консервационно значение.

Описание:

- Постигане на разнообразие в колекцията от местни видове с консервационно значение.

6.1.13. Предвиждане на средства в бюджета за закупуване на настолни или преносими компютри

Основни цели:

- Изпълнение изискването на чл.60(2), т.1 – „документират образците/екземплярите, както и техния произход“ от *Закон за Биологичното Разнообразие*.

Описание:

- Изготвяне на индивидуални досиета на животните от колекцията освен на хартиен и на електронен носител.

6.1.14. Сключване на договори с управата на големи хранителни вериги – Била, Метро и др., за предоставяне от тяхна страна на плодове, зеленчуци, хляб, мляко и др., с нарушен търговски вид

Основни цели:

- Осигуряване на разнообразие от хранителни продукти за животните
- Намаляване на разходите за храна от издръжката

Описание:

Вместо да се изхвърлят в контейнерите за смет, негодни за консумация от хора, хранителни продукти се предоставят на зоопарк Шумен за изхранване на животните.

6.2. Планиране на ремонти/реконструкции на съществуващи или изграждане на нови съоръжения

6.2.1. Настаняване на животните в подходяща среда

Основни цели:

- Постигане на оптимални условия за животните
- Кандидатстване за лиценз пред МОСВ
- Възможност за функциониране

Описание:

Изпълнение изискванията на чл. 3 от Наредба №1 от 9 май 2006 г. за условията и реда за лицензиране на зоологическите градини (МОСВ):

„Чл. 3. Лиценз се издава на зоологическа градина, която:

1. отговаря на изискванията по чл. 60, ал. 2 и 3 ЗБР и наредбата по чл. 61, ал. 1 ЗБР;

2. размножава диви животни на затворено;

3. осигурява на всяко животно адаптирана среда за удовлетворяване на неговите физически, психологически и социални нужди, характерни за биологичния му вид;

4. поддържа база данни за колекцията си, включваща: а) брой на различните видове животни; б) произход на екземплярите и начин на придобиване; в) дата на придобиване, раждане/излюпване, смърт, размяна и бягство на животните; г) причините за всеки смъртен случай на животни; д) здравословното състояние и провежданото лечение на животните;

5. изгражда съоръжения и предприема мерки за предотвратяване навлизането на вредители и хищници при животните от колекцията;

6. изпълнява задълженията по чл. 96, ал. 2 ЗБР;

7. изгражда съоръжения за предпазване на посетителите от нападения от животните в колекцията"

6.2.1.1. Проектиране и изпълнение на вътрешната и външната среда на съществуващите съоръжения за животните

Основни цели:

- Създаване на оптимални условия за животните, чрез адаптирана среда в зависимост от вида им

Описание:

Пространството във всяко едно съоръжение да бъде проектирано така, че да показва естественото местообитание на отглеждания вид животно. Да дава възможности за размножаване, отегляне и поддържане на добра физическа форма. Да улеснява обслужването на животните, ветеринарномедицинската грижа, да предлага различни възможности за хранене на животните, с цел да ги поддържа ангажирани в търсенето на храна.

Неотговарящи към настоящия момент на изискванията на *Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в*

зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни и съответно, нуждаещи се от спешна реконструкция и модернизация, са загражденията на следните видове:

- Настоящо обитание за **папагал корела** (*Nymphicus hollandicus*), **калифорнийски пълпър** (*Callipepla californica*), **масков вирджински пълпър** (*Colinus virginianus*) и **черноопашато прерийно куче** (*Cynomys ludovicianus*). Да се Изпълняват изискванията чл.2 (1), т.1 и т.8 на Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни. Необходимо е и четирите вида да бъдат настанени по подходящ начин и това може да стане в новопостроено но недовършено съоръжение разположено на север от обитанието за диамантен фазан.
- Настоящо обитание за **обикновен паун**, (*Pavo cristatus*), **тракийски кеклик** (*Alectoris chucar*), **яребица** (*Perdix perdix*), **колхидски фазан** (*Phasianus colchicus*), **златен фазан** (*Chrysolophus pictus*), **папагал монах** (*Myiopsitta monachus*). Да се изпълнят изискванията на изискванията на Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни по отношение на чл.2 (1), т.1 – запазване на размножаването за яребица (*Perdix perdix*) и да се осигури женски екземпляр от вида и да се определи пола на папагалите монах.
- Настоящо обитание за **чилийска катерица дегу** (*Octodon degus*). Да се изпълнят изискванията на Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни, във връзка с чл.2, ал.1, т.7 – единична бройка, затова е необходимо да бъде осигурен женски екземпляр от вида.
- Настоящо обитание за **камерунска коза** (*Capra hircus minor*) и **муфлон** (*Ovis musimon*). Съоръжението е на естествен терен, но е амортизирано,

защото е старо и общата му площ е около 4000 м². Необходимо е да се проектират и да се изградят на мястото на съществуващото съоръжение две нови обитания. **Едното обитание**, където е укритието за животните може да се препроектира и оформи като „фермерски кът“, след като се изведат от експозиция камерунските кози и на тяхно място да бъде настанена **медночервена шуменска овца** - одомашнен вид, типичен представител за района (ИАСРЖ, 2006) и **черна шуменска кокошка** - одомашнен вид, застрашена от изчезване порода, типичен представител за района (ИАСРЖ, 2006). Покрива на укритието за животни, може да се проектира като площадка за наблюдение от посетителите до която се стига по стълби. **Другата част** от съществуващото съоръжение, може да се препроектира и изгради, като обитание за смесена експозиция от **дива коза** (*Rupicapra rupicapra*), местен, застрашен вид в ЧКБ (Големански, В. и др., 2015), **муфлон** (*Ovis musimon*) – не е защитен вид в България (ЗБР) и не е включен в ЧК на България (Големански, В. и др., 2015) и **див заек** (*Lepus europaeus*), местен незастрашен вид (UICN, RED List). Необходимо е при проектирането на обитанията да се проектират и алеи за посетителите, тъй като към настоящия момент достъпа на посетители е ограничен, ВиК и Ел инсталации.

6.2.1.2. Изграждане на ново съоръжение за вълк (*Canis lupus*)

Основни цели:

- Изграждане на качествено ново съоръжение, което да представи уязвим вид в ЧК на България (Големански, В. и др., 2015) в естествена среда.
- Създаване на оптимални условия за обитание на вида.
- Засилване ролята на Зоопарк „Кьошките“ Шумен в опазване на видовете.
- Осигуряване на възможност за размножаване и предоставяне на други зоопаркове.
- Оформяне на зона „България“

Описание:

Съоръжението трябва да бъде разположено на естествен терен с дървесна и храстова растителност с приблизителна площ 260 м² и малка водна площ. Периметърът му да бъде ограден от метални пана или електро заварена метална мрежа, с достатъчна здравина, със светъл отвор 10/7 см, на височина 3,2 м и кльон 1 м, на 45°, върху бетонов фундамент с достатъчна дълбочина против прокопаване. От вътрешната страна на предпазната ограда да бъде изграден електропастир, като допълнително осигуряване против бягства. Могат да се отглеждат целогодишно на открито, защото са устойчиви при зимни условия и не е необходимо да се изгражда вътрешно помещение, но в експозиционния двор, трябва да се устроят укрития тип „бърлога“ с възможност за ревизия, за спане, раждане и предпазване от неблагоприятни атмосферни условия или навес. В експозиционния двор да се оформят две части чрез разделна преграда, свързани с междинна врата – предверие или „буферна“ зона, която да бъде по-малка, в която животните преминават при обслужване на обитанието и основна по-голяма. Като месторазположение на съоръжението може да се определи пространството на север от голямата волиера за смесена експозиция от птици и на изток от обитанието за сурикати. Тъй като остава извън пешеходна инфраструктура ще е необходимо да се проектира и изгради алея за посетителите и обслужване.

Празното пространство на север от голямата волиера за птици, като подходящо място за ново съоръжение за вълк (Canis lupus) (ориг.)

6.2.1.3. Изграждане на ново съоръжение за дива котка (*Felis silvestris*)

Основни цели:

- Изграждане на качествено ново съоръжение, което да представи застрашен вид в ЧК на България (Големански, В. и др., 2015) в естествена среда.
- Създаване на оптимални условия за обитание на вида.
- Засилване ролята на Зоопарк „Къшкетите“ Шумен в опазване на видовете.
- Осигуряване на възможност за размножаване и предоставяне на други зоопаркове.
- Оформяне на зона „България“

Описание:

Съоръжението да бъде разположено на мястото на старата клетка за мечки, след премахване на бетоновата настилка, конструкции и осигуряване на естествен терен с храстова растителност и обогатяване на средата с приблизителна площ 100 м². Периметъра на съоръжението да бъде ограден от метални пана или електро заварена метална мрежа със светъл отвор 5/5 см на височина 3 м, върху бетонов фундамент. Когато се изгражда съоръжението, трябва да се има в предвид, че дивата котка, е добре катерещ се вид и покрива на експозиционния двор на съоръжението, трябва да е покрит с плетена метална мрежа със светъл отвор 5/5 см, против бягства. Могат да се отглеждат целогодишно на открито, защото са устойчиви при зимни условия и не е необходимо да се изгражда вътрешно помещение, но в експозиционния двор, трябва да се устроят укрытия тип „бърлога“ с възможност за ревизия, за спане, раждане и предпазване от неблагоприятни атмосферни условия или навес от по 2 м², съвместими с техните размери. Те да бъдат изградени от естествени материали, както се вижда на снимката по-долу, непропускащи вода и влага.

Примерно укритие за дива котка (Felis silvestris), (ориг.)

Тъй като към настоящия момент достъпа до обитанието е ограничен и остава извън пешеходна инфраструктура ще е необходимо да се проектира и изгради алея за посетителите и обслужване.

Старата клетка за мечки, (ориг.)

6.2.1.4. Изграждане на ново съоръжение за рис (Lynx lynx)

Основни цели:

- Качествено ново съоръжение, което да представи рисове (Lynx lynx) гзчезнал вид в ЧКБ (Големански и др., 2015) в естествената им среда
- Създаване на оптимални условия
- Засилване ролята на зоопарка в опазване на видовете

- Осигуряване на възможност за размножаване и предоставяне на други зоопаркове.
- Оформяне на зона „България“

Описание:

Рисът е трети по големина хищник в Европа и същевременно най-едрата котка на континента. След края на Втората световна война рисът изчезва от българската природа и е вписан като изчезнал вид в Червената книга на България (Големански и др., 2015). Към началото на 21 век съществуват вече сигурни сведения за завръщането му по българските планини. Съоръжението да бъде разположено на 200м², на естествен терен с дървесна и храстова растителност Периметъра му да бъде ограден от метални пана или електро заварена метална мрежа със светъл отвор 7/7 см на височина 3м, върху бетонов фундамент и покрив на съоръжението (на експозиционния двор), от плетена метална мрежа със светъл отвор 7/7 см, против бягства на животните. Експозиционният двор на естествен терен с водна площ да бъде разделен на два участъка, с преходна врата, за отделяне на женското животно за евентуално раждане. Вътрешното помещение да бъде изградено от два бокса от по 15м², с гилотинна врата между тях и гилотинни врати от всеки бокс към експозиционния двор. Във вътрешното помещение трябва да има и обслужващ коридор за персонала и врати към всеки бокс от коридора, течаща вода и осветление. Като подходящо място за ново обитание на рис може да се посочи празен терен североизточно над старата клетка за мечки. Тъй като към настоящия момент терена остава извън пешеходна инфраструктура ще е необходимо да се проектира и изгради алея за посетителите и обслужване.

Рис в зоопарк Ст. Загора, (Желева, Ж.)

6.2.1.5. Изграждане на ново съоръжение за видра (*Lutra lutra*)

Основни цели:

- Качествено ново съоръжение, което да представи видри (*Lutra lutra*), почти застрашен вид (UICN, RED List) и уязвим вид в ЧКБ (Големански и др., 2015) в естествената им среда
- Засилване ролята на зоопарка в опазване на видовете
- Създаване на оптимални условия
- Оформяне на зона „България“

Описание:

Съоръжението да бъде разположено на естествен терен с дървесна и храстова растителност, с експозиционна площ 220 м² и 100 м² адаптационна зона. Заради биологичните особености на видрата (*Lutra lutra*) в съоръжението трябва да има обособена водна площ, поне 20 м². Не е необходимо да се изгражда обслужваща сграда, а укритието да е 3 м², тип „бърлога“ с ревизия, като в обитанието за дива котка (*Felis silvestris*). Не е необходимо да се изгражда покрив над експозиционния двор. Металната ограда на съоръжението със светъл отвор 5/5 см, разположена върху бетонов фундамент може да не е висока – 1,5 м, но осигурена с кльон и електропастир. Оградата може да бъде с гладки стени против катерене – бетонна или стъклена.

Примерни съоръжение за видра (*Lutra lutra*), (MagpieGoose), (ориг.)

Като подходящо място за изграждане на ново съоръжение за видра (*Lutra lutra*), може да се посочи най-северната, централно разположена част на зоопарка, където се оформя водосбор, има изградена бетонна канавка за отвеждане на вода, която не функционира и има бетонни стълби водещи към „Алеята на здравето“, която върви източно покрай оградата на зоопарка. Ще е необходимо да се проектира и изгради алея за посетителите и обслужване до обитанието.

Примерно място за изграждане на ново съоръжение за видра (*Lutra lutra*), (ориг.)

6.2.1.6. Изграждане на ново съоръжение за смесена експозиция от водоплаващи птици

Основни цели:

- Изграждане на качествено ново съоръжение, което да представи в естествена среда **ням лебед** (*Cygnus olor*) - уязвим вид в ЧК на България (Големански, В. и др., 2015) и **червеногуша гъска** (*Branta ruficollis*) – уязвим вид (UICN, RED List) и уязвим вид в ЧК на България (Големански, В. и др., 2015).
- Създаване на оптимални условия за обитание на видовете.
- Осигуряване на възможност за размножаване на червеногуша гъска и предоставяне на други зоопаркове.

- Засилване ролята на Зоопарк „Къшквете“ Шумен в опазване на видовете.
- Повишаване рекреацията на средата
- Оформяне на зона „България“

Описание:

В близост до територията на Зоопарк „Къшквете“ Шумен в паркова среда се намира изкуствен водоем в който се събира свободно течаща вода. От предоставената ни документация от Община Шумен в писмо на директора на ПП „Шуменско плато“ до Кмета на Община Шумен, г-н Любомир Христов с входящ № ЕО-Ш-705 от 07.05.2020г. става ясно, че инвестиционното предложение на Община Шумен за обособяване на кът за отдих на територията на ПП „Шуменско плато“ не попада в зоните със забранени дейности и не е в противоречие с Плана за управление на Природен парк „Шуменско плато“ Това дава възможност около този водоем да се проектира и изгради покрита волиера за предложените водоплаващи видове птици, като водната среда за птиците стане достъпна, чрез полегата към дъното платформа.

Изкуственият водоем в близост до зоопарка, (ориг.)

**6.2.1.7. Изграждане на ново съоръжение за пъстър пор
(*Vormela peregrusna*)**

Основни цели:

- Качествено ново съоръжение, което да представи пъстър пор (*Vormela peregusna*), уязвим вид (*UICN, RED List*) и уязвим вид в ЧКБ (Големански и др., 2015) в естествена среда
- Засилване ролята на зоопарка в опазване на видовете
- Създаване на оптимални условия
- Оформяне на зона „България“

Описание:

Съоръжението да бъде разположено на естествен терен с дървесна и храстова растителност, с експозиционна площ 30 м², над съоръжението за видра. Не е необходимо да се изгражда обслужваща сграда, а укритието да е 1 м², тип „бърлога“ с ревизия, като в обитанието за дива котка (*Felis silvestris*). Необходимо е съоръжението да е покрито и отгоре с плетена метална мрежа със светъл отвор 2/2 см.

6.2.1.8. Изграждане на ново съоръжение за благороден елен (*Cervus elaphus*)

Основни цели:

- Качествено ново съоръжение, което да представи благороден елен (*Cervus elaphus*), незастрашен вид (*UICN, RED List*) в естествена среда
- Засилване ролята на зоопарка в опазване на видовете
- Създаване на оптимални условия
- Оформяне на зона „България“

Описание:

Съоръжението да бъде разположено на естествен терен с дървесна и храстова растителност в перспективното разширение на зоопарка на изток с приблизителна експозиционна площ 13 дка, с осигурени - убежище – 40 м², хранилка с навес, място за водопой и калище. Височината на предпазната ограда да е с височина не по-малка от 2,2 м и със светъл отвор 5/10 см, непозволяващ навлизане на външни хищници.

6.2.1.9. Изграждане на ново съоръжение за смесена експозиция от сърна (*Capreolus capreolus*) и шипоопашата костенурка (*Testudo hermanni*)

Основни цели:

- Качествено ново съоръжение, което да представи сърна (*Capreolus capreolus*), незастрашен вид (UICN, RED List) и в шипоопашата костенурка (*Testudo hermanni*), застрашен вид в ЧКБ (Големански, В. и др., 2015) естествена среда
- Засилване ролята на зоопарка в опазване на видовете
- Създаване на оптимални условия
- Оформяне на зона „България“

Описание:

Съоръжението да бъде разположено на естествен терен с дървесна и храстова растителност в перспективното разширение на зоопарка на изток с приблизителна експозиционна площ 3 дка, с осигурени - убежище – 10 м², хранилка с навес, място за водопой. Височината на предпазната ограда да е с височина не по-малка от 2,2 м и със светъл отвор 5/10 см, непозволяващ навлизане на външни хищници.

6.2.1.10. Изграждане на ново съоръжение - покрита волиера за смесена експозиция от дневни грабливи птици – белоглав лешояд (*Gyps fulvus*) и гарван гробар (*Corvus corax*)

Основни цели:

- Качествено ново съоръжение, което да представи в естествена среда белоглав лешояд (*Gyps fulvus*) - застрашен вид в ЧК на България (Големански, В. и др., 2015) и гарван гробар (*Corvus corax*) - почти застрашен вид в ЧКБ (Големански, В. и др., 2015)
- Засилване ролята на зоопарка в опазване на видовете
- Създаване на оптимални условия
- Оформяне на зона „България“

Описание:

Съоръжението да бъде разположено на естествен терен с дървесна и храстова растителност в перспективното разширение на зоопарка на изток с приблизителна експозиционна площ 720 м². То трябва да бъде покрита волиера с достатъчна височина, скални струпвания и укрития за птиците.

Примерна волиера за лешояди в Софийски зоопарк, (www.greenbalkans.org)

6.2.2. Отглеждане и обслужване на животните в колекцията, включително за ветеринарномедицинско обслужване, хранене и др.

Начина на отглеждане, обслужване, хранене, предлагане на вода, лечение и превенция от заболявания са свързани с благополучието на животните от колекцията. Неговото качество се определя от **„петте степени на свобода“**:

6.2.2.1. „Свобода от глад и жажда“

Основна цел:

- Предлагане на качествена храна и вода на животните ежедневно.

Описание:

Ежедневно на всички животни от експозицията на Зоопарк „Къшкетите“ Шумен, трябва да се предлага храна в зависимост от биологичните им особености и

вода „ad libitum“ (на воля), затова е необходимо да се изготвят хранителни менюта за видовете, които ще бъдат настанени. Храната и водата трябва да се предлагат в подходящи хранилки и поилки, недостъпни за посетителите. Да се изгради помещение за съхранение на груб тревен и зърнен фураж в перспективното разширение на зоопарка на изток, като се оформи стопанска зона.

6.2.2.2. „Свобода от дискомфорт“

Основна цел:

- Осигуряване на комфорт за животните.

Описание:

Включва достатъчна площ на експозиционните дворове и обслужващите помещения, осигуряване на водни площи за животните за които е необходимо, места за точене на нокти, места за пясъчни, прашни и кални бани за които животни е необходимо. Трябва да се предвиди обогатяване на средата със струпване на паднала дървесна маса и скални струпвания за катерене, повдигнати дървени площадки за почивка и наблюдение, кацалки за птиците, дебел въжета за катерене и люлеене на приматите. Подовите на помещенията, в които животните спят, не трябва да са хлъзгави и да бъдат топлоизолирани (гумени постелки при копитните, дървени скари за хищниците). Местата за спане на приматите трябва да са устроени нависоко.

Свободата от дискомфорт означава, че температурата на околната среда да бъде подходяща за видовете. Осветлението трябва да бъде съобразено с естествените денонощни ритми – нощ и ден и денонощната активност на различните животински видове. Макар, че животните свикнат с естествения шум от посетителите, прекалено силния шум ги дразни и те се безпокоят. Това обикновено се случва, когато има групови посещения от млади хора и ръководителите на групите трябва да ги инструктират да бъдат сдържани с вокализацията си. Влажността на околната среда също е важен параметър за комфорта на животните. Затова нейните промени трябва да се следят и коригират.

6.2.2.3. „Свобода от болка, нараняване и болести“

Основна цел:

- Осигуряване на здравна грижа за животните

Описание:

Здравната грижа за животните се осигурява с ежедневно наблюдение и записи на здравния статус на животните и при необходимост поставяне на диагноза и адекватно лечение според заболяването. На основание чл. 137(1) от *Закона за ветеринарномедицинската дейност* (ЗВМД) Зоопарк „Кьошкoвете“ Шумен е регистриран като животновъден обект и има уникален номер по тази регистрация в ОДБХ гр.Шумен. В тази връзка, макар, че в Зоопарк „Кьошкoвете“ Шумен има изградена Ветеринарномедицинска амбулатория е необходимо е да се проектира и изгради ветеринарномедицинската амбулатория или клиника, като част от административно-битовия комплекс в територията на зоопарка, тъй като при настоящето планиране, фургонните модули на ветеринарната амбулатория се намират на мястото предложено за проектиране на административно-битовия комплекс с информационно образователен център. Необходимо е да се оборудва карантинно помещение за временно престояване на новопостъпили животни с различни боксове (клетки), според вида на животните.

6.2.2.4. „Свобода от страх и стрес“

Основна цел:

- Елиминирание на страха и намаляване стреса при животните.

Описание:

Свързано е с грижите по обслужване на животните от гледачите – предлагане на храна и вода, почистване на помещенията, преместване на животни от едно в друго помещение, транспортирането и настаняването на нови за колекцията животни. Всички действия на гледачите по тези процедури трябва да се извършват спокойно и внимателно и в тази връзка те трябва да са преминали обучителен „Курс по защита и хуманно отношение към животните“. Гледачите не трябва да се държат грубо с животните, нито да ги нараняват. В своите действия по обслужване на животните те трябва да се стремят да изградят взаимна връзка на доверие, което е в полза на качествено и бързо свършена работа и позитивно емоционално състояние на животните. Изградената взаимна връзка на доверие между гледачите и животните позволява някои леки процедури да бъдат извършени без залавяне и фиксиране на животното. Това се постига с обучение на животните от млада възраст и отлично

познаване на биологичните им особености. При необходимост от залавяне и фиксиране на животните за различни процедури (лечение, транспортиране и др.), трябва да не се прилагат груби методи (завързване с въжета, вериги или притискане), а да се използват най-щадящи методи – доверието към гледача за самостоятелно влизане в транспортната клетка или дистанционна упойка. В резултат на това се елиминира страха и се намалява стреса при животните.

Самост. влизане на мечка (*Ursos arctos*), (ориг.) Лечение на лъвовете (*Panth. leo*) в съоръжението им (ориг.)

6.2.2.5. „Свобода за изразяване на нормални модели на поведение“

Основна цел:

- Съобразяване с биологичните особености на животните.

Описание:

Предоставяне на възможности на животните да копаят в терена за устройване на укрития или за намиране на храна, да плуват и ловуват във водоемите, да се разхлаждат в кални локви, да се търкалят в прах или пясък, да се катерят и др. Затова в плана за развитие на Зоопарк „Къошките“ Шумен, при реконструкции или изграждане на нови съоръжения, трябва да се вземе под внимание те да са на достатъчно голяма площ, на естествен терен с изградени водни площи, където е необходимо, устройване на калища и пясъчници, оформяне на скални и дървесни струпвания.

6.2.3. Предотвратяване бягството на животни или навлизане в загражденията на външни хищници

6.2.3.1. Осигуряване на двойни врати на експозиционните дворове на съоръженията

Основна цел:

- Намаляване на възможностите за бягство
- Изпълнение на изискванията на чл.2, т.9 от *Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни*

Описание:

Честа причина за бягства от съоръженията в зоопарковете е, че проектирането и строителството на някои съоръжения не са съобразени с биологичните особености на животните, които са настанени в тях. Основната причина за бягство на животни от съоръженията е човешка грешка – незатваряне на врати и неревизиране на съоръженията, затова е необходимо да се изпълнят изискванията на чл.2, т.9 – „предотвратяват бягството на животни чрез изграждане на две последователни врати на огражденията..“ от *Наредба №6 от 23 октомври 2003г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни.*

6.2.3.2. Поставяне на допълнителна метална мрежа по предпазната ограда по периметъра на зоопарка за да се елиминират големите светли отвори

Основни цели:

- Намаляване на възможностите за бягство
- Предпазване от навлизане на външни хищници

Описание:

Това е така наречената втора линия на действие: граница на периметъра.

Барьерата по периметъра около зоологическата градина е най-очевидният начин за предотвратяване на бягството на животни от нея. Барьерите (включително точки за достъп) трябва да бъдат проектирани, изградени и поддържани така, че да обезкуражават неразрешен достъп и, в рамките на разумното и практичното, да предотвратяват бягството на животни (включително по отточни тръби или други водни пътища) (СПЕС, 2015). Необходимо е да се предвидят врати не само за вход, но и врати за аварийен изход от зоопарка при възникнали инциденти.

6.2.3.3. Изготвяне на „Правилник за вътрешния ред в зоопарк „Кьошкове“ Шумен“

Основни цели:

- Правилно поведение на персонала
- Подготвеност на персонала
- Намаляване на възможностите за бягство

Описание:

Правила за действия на персонала при обслужване на животните.

6.2.3.4. Изготвяне на „Инструкция за безопасна работа на гледачите на животни и служителите от зоопарк „Кьошкове“ Шумен“ при работа с диви животни“

Основни цели:

- Правилно поведение на персонала
- Подготвеност на персонала
- Намаляване на възможностите за бягство

Описание:

Правила за действия на персонала при обслужване на животните и при случаи на бягство на животно от съоръжението му.

6.2.3.5. Планиране на ежемесечни тренировки на персонала за ситуации на бягства на животни

Основни цели:

- Постигане на увереност в действията на персонала при бягство на животни
- Избягване на паника
- Залявяне на животно при бягство

Описание:

Според Cowley (2014) безопасността на хората при бягства на опасни животни от зоопарковете се гради на пет правила:

1. Започва с „тухли и хоросан“ – надеждно строителство на съоръженията.
2. Задълбочени познания на персонала за биологичните особености на видовете.
3. Тренировки на персонала за случаи на бягство на животни.
4. Човешкият живот е винаги „Първият приоритет“.
5. Решение за летален край, когато е застрашен човешки живот.

6.2.3.6. Снабдяване с капани за хуманно залавяне на навлезли на територията на зоопарка външни хищници

Основни цели:

- Залявяне на навлезли на територията на зоопарка външни хищници
- Залавяне на избягали от съоръжението си животни

Описание:

Превенция от навлизане в загражденията на външни хищници или залавяне на избягали животни от експозицията.

6.2.3.7. Закупуване на специализирана пневматична пушка за изстрелване на дистанционни спринцовки и други помощни средства за залавяне – закрутки, кепове и др.

Основна цел:

- Имобилизирание и залявяне на избягали от съоръжението си животни
- Ваксинации и лечение на животни от експозицията

Описание:

Инжектиране на упойващо вещество, лекарство или ваксина от дистанция.

6.2.4. Подобряване на достъпа и сигурността на посетителите

6.2.4.1. Проектиране и изграждане на алеи за посетителите до новите обитания

Основна цел:

- Достъп до предложените за проектиране и изграждане нови обитания

6.2.4.2. Проектиране и изграждане на помещение за тоалет на малки деца в административно-битовия комплекс.

Основна цел:

- Удобство за посетители с малки деца

6.2.4.3. Поставяне на предпазни парпети пред новите съоръжения за животни и табели забраняващи преминаването им

Основна цел:

- Безопасност за посетителите

6.2.4.4. Проектиране и поставяне на соларно осветление на съществуващото алеино осветление

Основна цел:

- Удобство за посетителите
- Енергийна ефективност

6.2.4.5. Поставяне на преместваеми химически тоалетни на територията на зоопарка за мъже и жени

Основна цел:

- Удобство за посетителите

6.3. Осигуряване на ролята на Зоопарк „Кьошкове“ Шумен“ за опазване на биологичното разнообразие, чрез участие в

консервационни дейности, подпомагащи опазването и/или възстановяване на видове в природата.

6.3.1. Оформяне на „зона България“ с характерни за Българската фауна видове

6.3.1.1. Преместване на средства в бюджета за обогатяване на колекцията на зоопарка, чрез закупуване, размяна или размножителен заем, сътрудничество с организации, като „Зелени балкани“ и др., на видове, като: вълк (*Canis lupus*), рис (*Lynx lynx*), дива котка (*Felis silvestris*), видра (*Lutra lutra*), дива коза (*Rupicapra rupicapra*), див заек (*Lepus europaeus*), ням лебед (*Cygnus olor*), червеногуша гъска (*Branta ruficollis*), медночервена шуменска овца, черна шуменска кокошка

Основна цел:

- Осигуряване на ролята на Зоопарк „Къшкетите“ Шумен за опазване на биологичното разнообразие
- Оформяне на „зона България“
- Попълване на колекцията

6.3.1.2. Размножаване на дива котка (*Felis silvestris*), предоставяне на други зоопаркове и разселване в природата

Основна цел:

- Консервационна дейност

6.3.1.3. Размножаване на рис (*Lynx lynx*), предоставяне на други зоопаркове и разселване в природата

Основна цел:

- Консервационна дейност

**6.3.1.4. Размножаване на тракийски кеклик (*Alectoris chucar*),
предоставяне на други зоопаркове или разселване в
природата и зоопарка**

Основна цел:

- Консервационна дейност
- Повишаване рекреацията на средата за посетителите

**6.3.1.5. Размножаване на вълк (*Canis lupus*), предоставяне на
други зоопаркове**

Основна цел:

- Консервационна дейност

**6.3.1.6. Размножаване на червеногуша гъска (*Branta ruficollis*),
предоставяне на други зоопаркове**

Основна цел:

- Консервационна дейност

6.4. Осигуряване на обучение и информация за посетителите

**6.4.1. Проектиране и изграждане на информационно-образователен
център като част от административно-битовата сграда**

Основна цел:

- Консервационна дейност
- Осигуряване на образователна дейност за посетителите

**6.4.2. В щатното разписание на Зоопарк „Кьошкове“ Шумен да се
предвиди позиция за аниматор – лице с подходящо
биологично образование, което да води обучение**

Основна цел:

- Консервационна дейност
- Осигуряване на образователна дейност за посетителите

**6.4.3. Изработване на информационна табела пред входа на
зоопарка**

Основна цел:

- Консервационна дейност
- Осигуряване на информация и образователна дейност за посетителите

Указателна табела (https://en.wikipedia.org/wiki/Prague_Zoo)

6.4.4. Провеждане на обучителни семинари за посетителите

Основна цел:

- Консервационна дейност
- Осигуряване на обучение и образователна дейност за посетителите

6.4.5. Използване на записи от видеонаблюдението на животните за представянето им пред посетители

Основна цел:

- Консервационна дейност
- Образование за посетителите
- Научна дейност

6.4.6. Да се изготвят „Правила за поведение на посетителите в Зоопарк „Кьошкове“ Шумен, с илюстрации и поставят на видими за посетителите места

Основна цел:

- Информация
- Образование
- Безопасност

6.4.7. Планиране и провеждане на обучителни семинари на място в Зоопарк „Кьошкове“ Шумен от поканени лектори

Основна цел:

- Обучение
- Образование
- Консервационна дейност

6.4.8. Сключване на договори със средни училища и университети за провеждане на ученически и студентски практики в Зоопарк „Кьошкове“ Шумен

Основна цел:

- Обучение
- Постигане на практически умения
- Консервационна дейност

6.4.9. Сключване на договори за партньорство с научни организации и университети за осъществяване на научни изследвания на територията на Зоопарк „Кьошкове“ Шумен

Основна цел:

- Научна и изследователска дейност
- Принос към науката
- Консервационна дейност

6.4.10. Организиране на дни за „Зелена работилница“ с ученици за изработване на хранилки и къщички за птици и поставяне

Основна цел:

- Образование за подрастващите
- Практически умения
- Консервационна дейност

7. ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Агро Телеграф, 03 април, 2022, Козите джуджета превземат фермите, <https://telegraph.bg/telegraphplus/agro-telegraf-kozite-dzhudzheta-idvat-ot-afrika-prevzemata-fermite.-porodata-e-s-po-mazno-mliako-ot-ovcheto-40356>
- Големански, В. и др. (ред.), 2015, Червена книга на Република България. Том 2. Животни. БАН & МОСВ, София
- Дарик, 28 юни, 2022, Запознай се с Кубрат и нестандартните катерици, <https://darik.bg/zapoznai-se-s-kubrat-i-nestandardnite-katerici->
- Изпълнителна Агенция по Селекция и Репродукция в Животновъдството (ИАСРЖ), 2006, Породи селскостопански животни в България, под редакцията на проф. д-р Костадин Желев, София, <https://www.iasrj.eu/images/2019/katalog/katalog1.pdf>
- МЗХ, Закон за ветеринарномедицинската дейност, <https://www.mzh.government.bg/odz-plovdiv/>
- МЗХ, Закон за Защита на Животните, https://www.mzh.government.bg/media/filer_public/2018/02/27/zakon_za_zashchita_na_zhivotnite_v_sila_ot_31012008_g_obn_dv_br13_ot_8_fevruari_2008g_izm_dv_br80_ot_9_oktomvri_2009g_izm_dv_br8_ot_25_ianuari_2011.pdf
- Михайлов, Р., 2015, Законодателство по хуманно отношение в България и предизвикателства в зоологическите градини ec.europa.eu/.../2015032526_ahw_vet-workshop_sess.
- Михайлов, Р., а, 2022, „Зоопаркът в мен“, монография, ИК „Кота“, Ст. Загора, ISBN 978-954-305-617-0.
- Михайлов, Р., б, 2022, „Учебник по Организация и Управление на Зоопарк“, учебник, ИК „Кота“, Ст. Загора, ISBN 978-954-305-618-7.
- МОСВ, Многостранни споразумения с участието на Република България в областта на опазване на околната среда, „Конвенция за опазване на дивата европейска флора и фауна и естествените местообитания“, (Бернска конвенция), <https://www.moew.government.bg/>

- МОСВ, Конвенция за биологичното разнообразие,
<https://www.moew.government.bg/>
- МОСВ, Конвенции, Конвенция по международната търговия със застрашени видове от дивата флора и фауна (CITES),
<https://www.moew.government.bg/bg/priroda/zakonodatelstvo/mejdunarodno-zakonodatelstvo/konvencii/>
- МОСВ, Директиви, Директива № 1999/22/ЕС на Съвета относно държането на диви животни в зоологически градини,
<https://www.moew.government.bg/bg/priroda/zakonodatelstvo/mejdunarodno-zakonodatelstvo/direktivi-na-evropejskiya-suyuz/>
- МОСВ, Директива 2009/147/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 30 ноември 2009 година относно опазването на дивите птици,
https://www.moew.government.bg/static/media/ups/articles/attachments/Aktualizirana_NPRD037c0de0525d8802ac09b30599ca862b.pdf
- МОСВ, Директива 92/43/ЕИО на Съвета за опазване на естествените местообитания и на дивата флора и фауна,
https://www.moew.government.bg/static/media/ups/articles/attachments/Aktualizirana_NPRD037c0de0525d8802ac09b30599ca862b.pdf
- МОСВ, Регламенти на Европейския Съюз за търговия с екземпляри от диви видове,
<https://www.moew.government.bg/bg/priroda/zakonodatelstvo/mejdunarodno-zakonodatelstvo/reglamenti-na-evropejskiya-suyuz/>
- МОСВ, Регламенти на Европейския Съюз **за инвазивните видове**,
<https://www.moew.government.bg/bg/priroda/zakonodatelstvo/mejdunarodno-zakonodatelstvo/reglamenti-na-evropejskiya-suyuz/>
- МОСВ, Закони, Закон за биологичното разнообразие,
<https://www.moew.government.bg/bg/priroda/zakonodatelstvo/nacionalno-zakonodatelstvo/zakoni/>
- МОСВ, Наредба № 6 от 23 октомври 2003 г. за минималните изисквания и условия за отглеждане на животни в зоологически градини и центрове за отглеждане и размножаване на защитени видове животни (ДВ, бр. 105 от 2.12.2003 г.),

- <https://www.moew.government.bg/static/media/ups/tiny/filebase/Nature/Legislation/Naredbi/BR/naredba6-zoo.pdf>
- МОСВ, Наредба № 1 от 9.05.2006 г. за условията и реда за лицензиране на зоологическите градини, издадена от министъра на околната среда и водите,
https://www.moew.government.bg/static/media/ups/tiny/filebase/Nature/Legislation/Naredbi/BR/NAREDBA%231_za_licenzirane_na_zoolog_gradini_REV2018.pdf
 - МОСВ, Инвазивни чужди видове, които засягат Европейския Съюз,
<https://www.moew.government.bg/bg/priroda/biologichno-raznoobrazie/nemestni-i-invazivni-chujdi-vidove/invazivni-chujdi-vidove/>
 - Община Шумен, Общински Предприятия, ОП „Паркове и обредна дейност“, Правилник за дейността на Общинско предприятие „Паркове и обредна дейност“, Приложение 1, humen.bg/ikonomika-i-obshtinska-sobstvenost/obshtinski-predpriyatiya/
 - Служба за публикации на Европейския съюз (Люксембург), 2015 г., Документ за добрите практики, Европейски съюз,
 - Фондация ЧЕТИРИ ЛАПИ, Април 2021 г., Доклад на Четири Лапи за зоологическите градини в България, <https://media.4paws.org/6/2/5/4/6254f66f871fdad87dfb1413438ae813203c1847/20210413.pdf>
 - ШУМ. БГ, 07.01.2015, Диви животни изядоха сръндака в Зоокъта, <https://www.shum.bg/article/119165/3/>
 - ШУМ. БГ, 24.04.2018, МОСВ одобри проекта за разширяване на Зоокъта в Шумен, <https://www.shum.bg/article/168933/>
 - ШУМ. БГ, 16.05.2023, Отвори ха за посетители шуменския зоопарк, humen.bg/article/237165/
 - BTVNOVINIE BG, 2014, Зоопаркът в Шумен – пред закриване, <https://btvnovinite.bg/bulgaria/regionalni-novini/zooparkat-v-shumen-pred-zakrivane.html>

- BBC News, 2011, 20 October, Zoo escape: It is beyond a bad dream, says animal expert, <https://www.bbc.com/news/av/world-us-canada-15381085>
- Cawley, L., 18 April 2014, „How do zoos prepare for dangerous animal escapes? BBC News, <https://www.bbc.com/news/uk-england-25462900>
- Ekarius, Carol (2007): Storey's Illustrated Guide to Poultry Breeds. Storey Publishing, 210 MAS MoCA Way, North Adams MA 01247. ISBN 978-1-58017-667-5
- Google maps, street view, https://www.google.com/local/place/fid/0x40a58a9cab455819:0x604a57d8d1bc144/photosphere?iu=https://streetviewpixels-pa.googleapis.com/v1/thumbnail?panoid%3D5OcuJYmswJsluD2gE-Fukw%26cb_client%3Dsearch.gws-prod.gps%26yaw%3D320.74957%26pitch%3D0%26thumbfov%3D100%26w%3D0%26h%3D0&ik=CAISFjVPY3VKWW1zd0pzbHVEMmdFLUZ1a3c%3D&sa=X&ved=2ahUKEwi7IKii4q-NAXW3Z_EDHbDQKGIQpx96BAgeEA4
- Hotel Map, Забележителност Зоопарк Шумен, <https://www.hotelmap.bg.html>
- MagpieGoose, 2020, European otter enclosure, <https://www.zoochat.com/community/media/european-otter-enclosure.494070/>
- Mihaylov, R., Rosen Dimitrov, Rumen Binev, Rumen Vasilev, Bogomil Mihaylov, 2016, "Reasons for escape of animals from zoos", International Journal in Physical & Applied Sciences, vol.03, Issue -08, august
- Mixed Species Resources, <http://www.azaungulates.org/mixed-species>
- <https://www.facebook.com/Peacock-farm-BG>
- <https://varna-zoo.com/>
- https://en.wikipedia.org/wiki/Prague_Zoo
- <https://zooburgas.com/>
- <http://zoosofia.eu/>
- <https://zoo.starazagora.bg/>
- www.shmoko.bg, 16.05.2023, Зоопаркът отвори врати, <https://udigest-shumen.eu/zooparkat-otvori-vrati/>